

Vzdělání rodičů jako determinanta výchovného procesu v rodině

Bc. Jana Nečasová

Diplomová práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ ZÁVĚREČNÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jana NEČASOVÁ**
Osobní číslo: **C12101**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor:

Téma práce: **Vzdělání rodičů jako determinanta výchovného procesu v rodině**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenského výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na rodinu, funkci rodiny a důležitost rodinného prostředí pro děti;
- na výchovné styly a výchovné prostředí, které determinují výchovné procesy;
- na vliv rodičů z pohledu vzdělanosti a dědičnosti.

Součástí práce bude empirické šetření eventuálně realizovaný kvantitativní výzkum zaměřený na zjištění vlivu vzdělanosti a hodnotovou orientaci rodiny na dítě.

Rozsah závěrečné práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování závěrečné práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Kraus, B., Poláčková, V. Člověk – prostředí – výchova. Brno: Paido, 2001

Matějček, Z. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, 2008

Matějček, Z. Psychologické eseje (z konce kariéry). Praha: Karolinum, 2005

Matějček, Z. Rodiče a děti. Praha: Avicenum, 1986

Možný, I. Sociologie rodiny. Praha: Slon, 1999

Raser, J. Jak vychovávat děti, se kterými se dá žít. Praha: Portál, 2000

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí závěrečné práce:

PhDr. Alena Plšková

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání závěrečné práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání závěrečné práce:

31. března 2014

V Brně dne 30. listopadu 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Jana Nečasová
Jméno, příjmení studenta

V Brně 10.3.2014

.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce je zaměřena na problematiku rozvoje dítěte a vlivem působení determinant výchovného procesu. V teoretické práci se zabývám rodinou, rodinným, společenským prostředím a jejich působením na dítě. Další kapitoly popisují determinanty výchovy, což jsou vhodné či nevhodné výchovné styly, rodinné rituály a hodnotové žebříčky rodiny. Během výchovného procesu má na dítě také vliv rodičů, a to z pohledu dědičnosti, výchovy prostředí a vzdělání rodičů. Poslední kapitola teoretické části se zabývá vzděláváním a spoluprací rodiny se školou. V praktické části je pomocí dotazníkového výzkumu zjišťován názor žáků 7. tříd na to, do jaké míry jsou ovlivněni vzděláním svými rodiči a prostředím ve kterém vyrůstají. Na základě dotazníkového kvantitativního výzkumu je ze sesbíraných statických dat ověřena validita stanovených hypotéz.

Klíčová slova: Rodina, rodinné prostředí, děti, výchova, společnost, socializace, výchovné procesy, determinanty výchovy, hodnotový žebříček, osobnost dítěte, rituály při výchově, dědičnost, vzdělávání, škola.

ABSTRACT

The diploma thesis is focused on the child development under the influence of education process. The theoretical part deals with family. Family, social environment and their influence on the child are the other object of study. Further chapters describe determinants of education such as suitable or unsuitable educational styles, family rituals and family scale of values. During the process of education the child is also under the influence of the parents. The inheritance, educational environment and the parents' background also play an important role as the determinants of the pedagogical process. The last chapter deals with education and cooperation between school and family. The practical part, by the means of questionnaire, elicits the opinion of pupils from the seventh grade in primary school. They were asked about the influence of their family and social background. On the base of collected data from the quantitative questionnaire, the validity of selected hypotheses was verified.

Key words: Family, family environment, children, education, society, socialization, education processes, education determinants, scale of values, child personality, education rituals, inheritance, pedagogy, school.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Děkuji PhDr. Aleně Plškové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Děkuji mému synovi Kajíkovi za nikdy nekončící inspiraci, kterou mi poskytuje od svého narození.

Děkuji svým rodičům a mému muži za lásku, pochopení a trpělivost s mojí osobou.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 RODINA	11
1.1 FUNKCE RODINY	12
1.2 RODINA A JEJÍ VÝZNAM	14
1.3 SOCIÁLNÍ PROSTŘEDÍ RODINY	17
1.4 RODINNÉ A VÝCHOVNÉ PROSTŘEDÍ PRO DĚTI.....	20
2 DETERMINANTY VÝCHOVY V RODINĚ	23
2.1 VÝCHOVA V RODINĚ.....	24
Výchovné styly v rodině.....	26
2.2 RODINNÉ RITUÁLY A HODNOTOVÝ ŽEBŘÍČEK	28
Rituály a jejich význam ve výchově.....	29
Hodnotový žebříček v rodině	30
2.3 VLIV RODIČŮ NA DÍTĚ Z POHLEDU DĚDIČNOSTI A PROSTŘEDÍ	30
2.4 VZDĚLÁNÍ RODIČŮ JAKO DETERMINANTA VÝCHOVY	33
3 VZDĚLÁVÁNÍ	35
3.1 POSLÁNÍ, ÚLOHA A FUNKCE ŠKOLY	35
3.2 SYSTÉM VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE.....	37
3.3 SPOLUPRÁCE RODINY A ŠKOLY Z POHLEDU SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY	42
II PRAKTICKÁ ČÁST	44
4 PRAKTICKÁ ČÁST	45
4.1 METODY, CÍLE VÝZKUMU A STANOVENÍ HYPOTÉZ	45
Stanovení hypotéz	46
4.2 VÝBĚR RESPONDENTŮ	47
4.3 VLASTNÍ VÝZKUM	48
4.4 ANALÝZA A PREZENTACE VÝZKUMU	64
ZÁVĚR	67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	69
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	73
SEZNAM OBRÁZKŮ	74
SEZNAM GRAFU A TABULEK	75
SEZNAM PŘÍLOH	77

ÚVOD

„Rodina je jednou z nevyhnutelných podmínek štěstí.“

Lev Nikolajevič Tolstoj

Téma diplomové práce „Vzdělání rodičů jako determinanta výchovného procesu v rodině“ mne zaujalo, protože úzce souvisí s oborem sociální pedagogika. Dnešní svět je ovlivněn řadou nových technologií. Technologické postupy a masově komunikační prostředky se dotýkají nejen jednotlivce, ale i celé rodiny. Do pozadí se dostává individualita člověka a to ve všech rozměrech jeho života. Výchova dětí se v mnoha případech snaží přesunout na instituce, od kterých se očekává, že za rodiče splní jejich povinnosti. Prvotní působení rodinného prostředí a rodiny se stává pouze jakýmsi bezvýznamným věnem, které si dítě s sebou na svět přináší. Pokroková a uspěchaná doba přináší řadu potíží. Příčiny školních neúspěchů a výchovné problémy se často svádí na řadu jiných faktorů, než které je ve skutečnosti zapříčinily. Jako rodič a profesionální vychovatelka v dětském domově přicházím do každodenní interakce s dětmi. Záleží mi na tom, abych při výchově dětí postupovala správně a efektivně. Proto je nutné zamýšlet se nad všemi vlivy, které dítě ovlivňují. Mým cílem je, aby z dětí kolem mne vyrostli šťastní, úspěšní a tvořiví lidé, kteří budou schopni zvládat běžné i náročné životní situace.

Rodina je jednou z nejstarších lidských institucí. Vliv rodinného prostředí je nenahraditelným faktorem pro zdárný vývoj dítěte. Výchovné procesy, které probíhají uvnitř rodiny, hrají nezastupitelnou úlohu ve výchově, na což se mnohdy pozapomíná. Působení kvalitních rodinných vztahů není možno nahradit žádnou institucionální výchovou. Každý jedinec vyrůstá v určitém prostředí, kterým je ovlivněn. Rodinné prostředí a jeho působení pokládá základní kámen při stavbě hodnot, které dítě bude v životě preferovat. Dítě potřebuje především soustavnou péči, láskyplnou výchovu, pocit bezpečí a jistoty, které by mu měla dát rodina.

Zvolené téma je aktuálním společenským problémem, který podle mého mínění patří do pracovní náplně sociálního pedagoga. Vlivy rodiny na jedince jsou jedním z klíčových témat sociální pedagogiky vůbec. Sociální pedagogika je oborem zkoumající patologické jevy společnosti a dnešní rodinné prostředí a rodina je jedním z východisek vznikajících problémů této doby. Ve své praxi, kdy jsem pracovala na pozici sociální pracovnice v Domě na půli cesty, jsem se setkala s řadou problémových jedinců. Podle mého mínění a pozorování, jedním ze společných znaků klientů této sociální služby je nefunkčnost nebo

absence kvalitního rodinného prostředí. U mnohých to mělo za následek negativní chování. Má profesní zkušenost mi tedy pomohla nasměrovat ve výběru tématu diplomové práce.

Cílem výzkumu bylo zjistit názor dětí ve věkové skupině 12 - 13 let na to, zda rodiče ovlivňují svými názory jejich další vzdělávání. Také mě zajímalo, zda děti chápou důležitost vzdělávání pro svoji budoucnost. Snahou práce je stanovit souvislost mezi dosaženým vzděláním rodičů a tím jaké mají děti názory na vzdělání. Předpokládám, že v tomto věkovém období by děti měly být schopny částečně formulovat své životní představy a tím i zaujmout určitý postoj ke své budoucnosti. Také mne zajímalo, jaký mají děti v tomto věku vztah k rodičům a zda tento vztah ovlivňuje nějakým způsobem představu o vlastní rodině, kterou si děti v budoucnu založí.

S pohledu sociálního pedagoga se domnívám, že právě spolupráce rodiny a vzdělávacích institucí by mohla být přínosem pro nejen pro jedince, ale i celou společnost.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Rodina je nezastupitelnou institucí v každém lidském životě. „Naši blízcí“ jsou ti našemu srdci i mysli nejbližší lidé. V dnešní moderní a pokrokové době je již velkým štěstím pro dítě, když vyrůstá v klidné a pohodové rodině. Dávat dětem dostatek fyzických a především psychických podnětů by mělo být prioritou každého rodiče a posláním všech rodin.

„Přes všechny problémy a peripetie, kterými rodina ve svém historickém vývoji prošla, zůstává i na počátku nového století nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí i pro dospělého člověka, natož pro dítě. Je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci, funguje jako nejvýznamnější socializační činitel. Stojí na počátku rozvoje osobnosti a má možnost ho v rozhodující fázi ovlivňovat.“¹

Rodinu můžeme charakterizovat jako malou neformální sociální skupinu. Vznikla jednak na základě manželského svazku, ale i soužitím bez sňatku. Tvoří soubor specifických vztahů mezi ženou a mužem, dále pak mezi dětmi a rodiči a v neposlední řadě mezi rodinou a společností. Rodinu řadíme mezi základní výchovně - vzdělávací instituce.

„Rodina je základní sociální skupinou. Pateticky lze říci, že je to základ společnosti. Přesnějším a hezčím přirovnáním lze hovořit o rodině jako základním sociálním inkubátoru. V něm se dítě připravuje na věci a okolnosti příští. Dostává zde základní citovou výbavu.“²

Pokud vycházíme z toho, že rodina je primární skupina, v níž je od narození formována osobnost dítěte, a jsou zde prožívány všechny fáze života. Musím tedy uvést i rozdělení rodiny. Nejprve se člověk rodí do rodiny orientační – výchozí, v níž je objektem výchovy a většinu svého života s ní zůstává v kontaktu. V další fázi životního cyklu, přichází zakládání rodiny reprodukční, kdy nastává přebírání rolí rodičovských. Nejvýraznější vliv má na jedince tzv. rodina nukleární, což znamená dvoujádrová, což je vztah rodič – dítě.³

Baštecká chápe rodinu jako dynamický sociální systém se složitou vnitřní strukturou a vazbami s rozlišnými vnějšími vazbami.⁴

¹ KRAUS, B., Základy sociální pedagogiky. Portál. 2008. s. 79

² NOVÁK, T., Sourozenecké vztahy. Grada. 2007. s. 21

³ HAVLÍK, R., KOŤA J., Sociologie výchovy a školy. Portál. 2002.

⁴ BAŠTECKÁ, B., Psychologická encyklopedie. Portál. 2009.

Dle Vágnerové, rodina je nejvýznamnější sociální skupinou, která zásadním způsobem ovlivňuje psychiku. Její důležitost spočívá v poskytování prvních základních zkušeností v životě. Tyto zkušenosti mají vliv na to, jak dítě bude chápat určité informace a jak na ně bude reagovat. Rodina vytváří pro dítě model vztahů, který dítě napodobuje, eventuálně se s ním identifikuje.⁵

Každý člen rodinného společenství zastává určitou roli, ke které se vztahují určité očekávání a požadavky.

Dále můžeme rozlišovat několik typů rodiny. Jednak rodina funkční, která je bez zjevných problémů. Rodina problémová se vyznačuje tím, že sice potíže má, ale ty nijak neohrožují a nenarušují vývoj dítěte. Vážným typem rodiny je rodina nefunkční, kdy bývá ohrožen vývoj dítěte.

1.1 Funkce rodiny

Rodina ve své podstatě zajišťuje mnoho činností potřebných k fungování všech svých členů. Funkce rodiny jsou úkoly, které jsou plněny nejen vůči členu rodiny, ale jsou spjaty i se společností. Složitost dnešních životních podmínek ovlivňuje i podmínky rodinného života.⁶

Dle Baštecké je rodina základní jednotkou společnosti a tvoří nejdůležitější vztahový kontext v životě jedince. Rodina jako taková naplňuje řadu základních funkcí.

Rodina jako primární sociální skupina, by měla uspokojovat potřeby svých členů a to tělesné i duševní. K tělesným patří například strava, spánek, osobní hygiena a jiné. Mezi duševní počítáme pocit bezpečí, klidu, uznání lásky. V mnoha rodinách je sice teplo a světlo, ale jsou děti týrané a zanedbávané, v horších případech zneužívané, pak jistě tyto rodiny neplní všechny svoje idealistické funkce.⁷

V dějinném vývoji společnosti se řada funkcí rodiny měnila a to se změnami společenských podmínek. Některé ustupovaly do pozadí nebo zcela zmizely, jiné nabývaly na závažnosti. V současné době určuje místo rodiny ve společnosti několik základních funkcí.

⁵ VÁGNEROVÁ, M. Základy psychologie. Karolinum. 2007.

⁶ VÁGNEROVÁ, M., Základy psychologie. Karolinum. 2004.

⁷ SUCHÁNKOVÁ, Jitka. Rodina a její význam. s. 1. DOI: <http://vztahy-v-rodine.zdrave.cz/rodina-a-jeji-vyz>. Dostupné z: <http://vztahy-v-rodine.zdrave.cz/rodina-a-jeji-vyznam/> [17 .2. 2014 v 10.56hod]

„ Z hlediska sociální psychologie platí tyto základní funkce rodiny:

- *Biologicko- reprodukční – to znamená, že rodiče mají funkci plodit děti.*
- *Ekonomicko – zabezpečovací – rodina se stará o to, aby děti byly ekonomicky zabezpečené, do té míry, jak je to pro ni možné. Tato její funkce by nikdy neměla převyšovat míru funkce emocionální. Neměla by ji zastíňovat. Je to velmi důležité pro další zdravý růst dítěte z hlediska psychického.*
- *Emocionální – emočně zabezpečovat dítě, sdílet s ním pocity, pomáhat mu je vyjadřovat, dávat je najevo a mluvit o nich i ze strany rodičovské. Dítě zahrnovat láskou. Jistou láskou, která má mantinely. V nich má dítě spatřovat jistotu, kterou mu rodič přináší do jeho života. Mantinely se samozřejmě v životě mění. Co bylo pro něj mantinelem ve třech letech, není již mantinelem v 7letech, už to má dovoleno. V některých případech zůstává mantinel pro dítě stejný – například nelhat druhému.*
- *Sociálně výchovná – vychovávat děti k tomu, aby si byly jisté v prostředí, kde se pohybují, uměly si odůvodnit různé jevy v životě, dovedly se připravit na své fungování mezi jinými dětmi a ve společnosti druhých dospělých.⁸*

Nenahraditelnou funkcí pro výchovu dítěte je funkce socializačně-výchovná a emociální. Zanedbáním, nebo nedostatečným uspokojením těchto funkcí mohou u dítěte vznikat citové deprivace. Proto je důležitou součástí fungování rodiny i funkce v oblasti sociálně – psychologické a to funkce citová. Této funkce není schopna žádná instituce. Uspokojení citové potřeby dává pocit životní jistoty a stability. Proto je základem pro vytvoření životní harmonie a radosti.

Na tyto základní funkce navazují další funkce rodiny, které se tvoří nebo zanikají dle potřeby a vývojového období.

Rodina předává kulturní dědictví, tradice a rituály.

Dále je rodinném soužití významné působení na členy rodiny podle potřeby:

- restriktivně (což znamená, že omezuje určité tendence)
- direktivně (prostřednictvím pokynů, usměrňuje jednání svých členů)
- projektivně (ochraňuje normy a zájmy rodiny)

⁸ ŠPAŇHELOVÁ, I., Dítě a rozvod rodičů. Grada. 2010. s.12

- predikativně (kdy díky normám rodiny se do jisté míry lze předvídat, jaká bude reakce člověka v určité situaci).⁹

Veškeré funkce rodiny by se měly mezi sebou vzájemně prolínat a přizpůsobovat různým životním podmínkám. Vždy záleží na povaze a charakteru rodiny. Povaha těchto souvislostí je však složitá a během života se mění. Jedním z důležitých posláních rodiny je péče a ochrana jednotlivých členů rodiny v obdobích, kdy nejsou schopni se o sebe postarat.

Zdravé rodinné fungování vychází z přístupu všech členů rodiny k sobě samému, ale také k rodině jako celku. Člověk se stává dospělým tehdy, kdy přijímá zodpovědnost za svoji osobu.

„Teda pocit zodpovednosti za seba, za svojich blízkych, za rodinu je motivačným dejateľom praktického a opravdivého formovania človeka, rodiny a spoločnosti v skutočnom pozitívnom hodnotovom zmysle.“¹⁰

Z toho vyplývá, že je velmi prospěšné nejen pro rodinu, ale především pro společnost, aby rodina svoje veškeré funkce plnila alespoň z části. Rodina, kde emoční pouto je silné, kdy jejím členům na sobě záleží a umí mezi sebou pozitivně komunikovat, má v sobě větší sílu pro překonávání vznikajících problémů.

Proto jakékoliv poruchy jednotlivých funkcí v rodině mohou narušit schopnosti fungování rodiny.

1.2 Rodina a její význam

Různé psychosociální studie uvádí, že jedním z důvodů, proč lidé chtějí mít děti je instinkt. Mít děti, u většiny lidí je přírodní zákonitost, bezdětnost je něčím nepřírodným a nepřirodním. Existují pudy rodičovské a pohlavní, jenž řídí lidské chování a jednání. Dítě s sebou přináší životní náplň a smysl, jinak by život byl nudným a stereotypním.

Rodina a rodinné prostředí patří mezi jeden z velmi důležitých faktorů, který má za následek celkové zrání dítěte.

„Rodiče a ostatní nejbližší členové rodiny se stávají od jeho nejútlejšího věku terčem pozorování a bezděčného napodobování. Formování osobnosti bývá tedy přímým odrazem kvality rodiny.“¹¹

⁹ KOHOUTEK, R., Vývoj a výchova dítěte v rodině. Akademické nakladatelství. 1998.

¹⁰ LACA, S., Výchova-rodina-hodnoty. Institut mezioborových studií. 2013. s.28

V případě, kdy se dítěti nedostává patřičných výchovných vzorů a péče, hovoříme většinou o rodinné zanedbanosti. Mezi výchovně zanedbávané děti patří zejména děti primitivních rodičů s nízkou kulturní úrovní. Někdy i paradoxně do této skupiny patří děti rodičů s vysokou socio - ekonomickou úrovní. V tomto prostředí dítě stojí v pozadí, rodiče na něj nemají čas a hodnoty a zájmy rodiny se upírají jiným směrem než je výchova dítěte. I když navenek rodina může působit harmonicky.

Rodina jako první společenské prostředí, přináší do života jedince prvotní mezilidské vztahy – vztah dítěte k rodičům, sourozencům a blízkým. Jsou to rozhodující faktory pro zdravý psychický vývoj člověka. V každodenním soužití se dítě učí žít s ostatními osobami, napodobuje je, přizpůsobuje se jim. Při tom získává různé vzory chování, kterých pak v budoucnu využívá. Rodiče by pro děti měli být symbolem autority, která by neměla být dána jen ve smyslu pravomoci, formou rozkazu, vlivu nebo vůle. Ale především by měla být dobrovolným uznáním a přijetím úlohy rodiče. Rodinný život podněcuje k velkým možnostem vzniku mezilidských vztahů. Vzájemné vztahy mezi rodiči a dětmi se formují dávno před tím, než se dítě naučí mluvit. Rodič dítě neovlivňuje jen slovy, nýbrž také prostřednictvím smyslů a citů.

Dle Matějčka a Pokorné citová výchova by měla probíhat v každém vývojovém období dítěte. Nikdy není pozdě a nikdy není moc brzo, aby bylo něco zmeškáno.¹²

„Pro jedince by měla být rodina jako primární skupina především emocionálním zázemím, pilířem bezpečí a jistoty, stimulace, podnětu a uznání, místem elementárních zkušeností a základnou pro vstup do společnosti.“¹³

Prostřednictvím rodiny si dítě vytváří předobrazy svých budoucích rolí a vztahů. Osvojováním vzorců chování se dítě připravuje na dobu, kdy nastane čas je uskutečňovat ve svém dospělém životě.

Z psychologického hlediska by rodina měla pro dítě představovat bezpečné zázemí pro jeho optimální rozvoj. Dobrý domov je jedním z předpokladů pro uskutečnění šťastného dětství.

Rodinné prostředí je pro každého jedince nenahraditelnou předlohou hodnot, zvyků, emocí, tradicí a přesvědčení. Předkládá nepsaný návod způsobu života, jakousi školu

¹¹ ŠNÝDROVÁ, I., Význam rodiny pro rozvoj osobnosti. Dostupné z: <http://www.iustin.cz/art.asp?art=3> [17.2.2014 14.45hod]

¹² MATĚJČEK, Z., POKORNÁ, M., Radosti a starosti. H + H. 1998.

¹³ HAVLÍK, R., KOŤA, J., Sociologie výchovy a školy. Portál. 2002. s. 68

života. Je to společenstvo rodičů, jejich rodičů a dětí. Společenstvo, které je spojeno vzájemnými vztahy a vazbami.¹⁴

Mezi tři základní pilíře rodinného soužití patří: soudržnost rodiny (koheze), adaptabilita (přizpůsobivost, flexibilita) a komunikace.

Soudržnost souvisí s rodinnou blízkostí a intimitou. Pokud v rodině probíhá zdravá soudržnost, uskutečňuje se i kvalitní rozvoj jedincovy samostatnosti a nezávislosti na ostatních členech rodiny. Adaptabilita je schopnost rodiny se přizpůsobovat požadavkům a životním nárokům, které se během životní cesty vyskytnou. Mezi klíčové procesy v rodině se řadí komunikace. Má za následek celkové vytváření rodinné atmosféry. Kvalitní rodinná komunikace působí jako ochranný faktor rodinného soužití, ba naopak negativní a narušená komunikace vytváří negativní a stresové prostředí.¹⁵

Rodina během svého dějinného vývoje prodělává značnou změnu a společnost ji v různých vývojových obdobích přikládá různou váhu.

„Naše kultura – ve srovnání s jinými historickými kulturami i ve srovnání s kulturami existujícími v současnosti jinde ve světě – velice zdůrazňuje vliv rodičovské péče na utváření povahy dítěte i vliv rodiny na duševní rovnováhu dospělého“¹⁶

Význam rodiny pro vývoj dítěte je nezastupitelný. Dítě se do rodiny rodí a od svých předků dostává genetickou výbavu, která má celkový vliv na jeho osobnostní rozvoj. To je důležité zvláště v nejranějším období jeho dětství a to v oblasti duševní, tělesné a sociální. Proces socializace v počátku života probíhá především v rodině dítěte. Rodina je činitel, který určuje společenský status dítěte. Prostřednictvím rodiny si dítě uvědomuje své místo a svoji roli ve společnosti.

V rodinném prostředí je také rozvíjen základní smysl pro lidská práva, odpovědnost a povinnosti. Nelze také opomíjet otázku disponibilních zdrojů, z nichž rodina čerpá, včetně zdrojů ekonomických. Stavění rodinného soužití pouze na ekonomickém zabezpečení není tou nejoptimálnější cestou. Důležitost správného rozvoje osobnosti dítěte by měla spočívat především při výchově k odpovědnému životu, který zahrnuje i odpovědný vztah k prostředí. Další roli zde hraje tolerance, akceptace a solidarita, také trpělivost, důslednost a umírněnost.

¹⁴ LACA, S., *Výchova-rodina-hodnoty*. Institut mezioborových studií. 2013.

¹⁵ LACA, S., *Výchova-rodina-hodnoty*. Institut mezioborových studií. 2013.

¹⁶ MATOUŠEK, O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Sociologické nakladatelství. 2003. s. 91

„Význam rodiny tkví především v klíčové roli, kterou hraje v procesu zespolečnění lidského individua, socializace jeho osobnosti. Klíčová úloha rodiny je spojena s její funkcí společenského dědění neboli předávání návyků, nutných pro orientaci v poznávacích stereotypech, důležitých pro regulaci zachování hodnot a norem, přičemž veškeré aspirace, hodnoty, návyky, symboly, stereotypy a normy jsou spojeny se sociální pozicí. Opětne obsazení této pozice v další generaci bývá považováno za hlavní funkci rodiny.“¹⁷

1.3 Sociální prostředí rodiny

Důležitým faktorem při výchově dítě je zdravé sociální prostředí rodiny doplněné kvalitním společenským prostředím. Potřeba citového využití a potřeba sebeuplatnění je úzce spjata s potřebou společenského kontaktu.

„Člověk je na celoživotní cestu geneticky vybaven. Má tedy dispozici, která se v sociálním prostředí rozvíjí v sociabilitu, tedy schopnost navazovat kontakty, vztahy s jinými lidmi, přebírat různé role, napodobovat různé vzorce, osvojovat si různé poznatky, tedy schopnost sociálně se učit.“¹⁸

Člověk je tvor přírodní, biologický a v neposlední řadě společenský. V evolučním vývoji je každý z nás determinován biologicky a to zejména dědičností a zráním. Ale v lidském životě má nezastupitelný význam jak determinace sociální, která je získávána učením a výchovou v určitém společenském prostředí.

Osobnost utváří souhra většího počtu činitelů. Každá osobnost je podmíněna více jevy a to biologicky, historicky, kulturně, ekonomicky, geograficky, sociálně a psychologicky.¹⁹

Socializace je celoživotní proces a je založen na celoživotním učení. Do kontaktu s lidskou společností jedinec vstupuje svým narozením. Výsledkem vzájemných interakcí se společností dochází k vytváření specifických lidských vlastností a kompetencí. Tyto procesy probíhají kontaktem s dalšími lidmi, sociálními skupinami nebo celou společností.

Socializace je procesem, který umožňuje postupnou integraci jedince do společnosti.

„Socializační proces je zaměřen na rozvoj určitých, pro danou společnost typických vlastností a kompetencí.“²⁰

¹⁷ <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0911/rodina-dulezita-socialni-determinace-vyvoje-psychiky-a-osobnosti> [27.1.2014, 10.26hod]

¹⁸ KRAUS, B., Základy sociální pedagogiky. Portál. 2008. s. 59

¹⁹ KOHOUTEK, R., a kol., Základy psychologie. Akademické nakladatelství. 1996. s.67

²⁰ VÁGNEROVÁ, M., Základy psychologie. Karolinum. 2007. s. 276

Sociální učení probíhá nejprve primárně v rodině, čímž rozhodujícím činitelem je rodina. Rodina je ta instituce, která má za cíl uvést prvotně svého potomka do příslušného kulturního prostředí. Tímto učí dítě orientaci v tomto prostředí plném neznámých symbolů a standardů společnosti. Na rodinu navazuje škola, jako společenská instituce, která dál rozvíjí výsledky působení primární socializace.²¹

Za nejdůležitějšího a základního socializačního činitele lze považovat rodinné prostředí. Zkušenosti, které jedinec v raném věku a postupně během dalších vývojových období získá, vychází především z jeho rodinného prostředí.

První rané zkušenosti dítěte, zahrnují komplex zkušeností a působení sociálního světa. Dítě ovlivňuje jak negativně, tak pozitivně. V odborné literatuře bývají tyto zkušenosti označovány jako **bazální zkušenost**. Pro dítě je důležitá jaká rodina je, jak dítě přijme za svého člena a jakou zde má pozici.²²

„Za základní podmínky pro úspěšnou socializaci dítěte v rodině jsou považovány:

- 1. Přiměřené podnětné prostředí odpovídající individuálním potřebám dítěte.*
- 2. Přiměřená interakce a komunikace v rodině. Rodiče jako vhodný model zralého sociálního chování. Přiměřená pozice mezi sourozenci.*
- 3. Přiměřené opětování náklonnosti a lásky dítěte rodinou.*“²³

Sociální prostředí působí na každého člověka individuálně. Díky tomuto působení dochází k začleňování jedince do mezilidských vztahů. Mezi významné sociální vlivy, se řadí:

- Druzí lidé – lidé, kteří člověka ovlivňují, kdy se jedinec s nimi stýká, spolupracuje, ztotožňuje a srovnává. Vzniká pozitivní i negativní komunikace;
- sociální skupiny - skupiny, do které jedinec náleží a zaujímá v nich určité role a postavení. Ale patří zde i sociální skupiny, od nich se člověk distancuje;
- společenské, hospodářské, politické a kulturní poměry – dochází k ovlivňování hodnotové orientace, norem a principů, které zastává;
- zvyklosti a pravidla, obvyklé či mimořádné životní způsoby.²⁴

V průběhu socializačního procesu na jedince působí tzv. socializační činitelé, kteří ovlivňují lidskou psychiku.

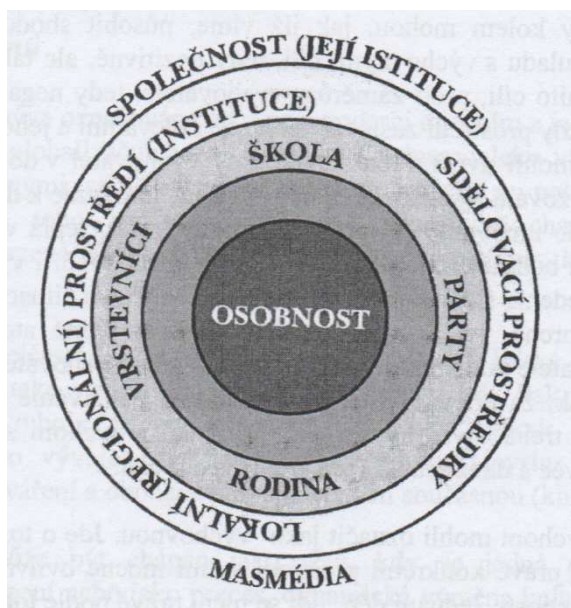
²¹ KRAUS, B., Základy sociální pedagogiky. Portál. 2008.

²² VÁGNEROVÁ, M., Základy psychologie. Karolinum. 2007.

²³ KOHOUTEK, R., Vývoj a výchova dítěte v rodině. Akademické nakladatelství. 1998. s. 5

²⁴ HELUS, Z., Dítě v osobnostním pojetí. Portál. 2004.

Obrázek č. 1 Vztah člověka a prostředí ve všech jeho rovinách /od mikro až po makro/

Zdroj: KRAUS, B., SÝKORA, P., Sociální pedagogika I. Institut mezioborových studií. 2009. s. 25

Vágnerová rozdělila socializační činitele do tří kategorií podle míry působení na jedince. Jako první uvádí **společnost, resp. obecné sociokulturně podmíněné faktory**, které působí na jedince v dané společnosti. Prostřednictvím působení tohoto faktoru si jedinec osvojuje jazyk dané společnosti. Zhruba napodobuje způsoby chování a hodnoty, které společenské prostředí respektuje a vyžaduje. Důsledkem je přejímání modelu chování, sdílení určitých pravidel, vzájemné porozumění a lepší anticipace chování lidí, kteří do společnosti patří. Takové soužití je snadnější a zjednodušuje život v určitých sociálních situacích. Zdrojem zkušeností je i aktuální sociální kontext, který zahrnuje vliv společnosti v dané lokalitě, kde člověk žije. Jinak na jedince působí prostředí malého města než anonymní velkoměsto. Specifickým působícím vlivem na danou společnost jsou média. Ty prezentují normy, hodnoty a postoje dané společnosti, a tím se účastní na spoluvytváření určitého životního stylu a názorů velkého množství lidí. Dále Vágnerová poukazuje na vliv **sociální vrstvy, do které jedinec patří**. Různé společnosti uznávají jiná pravidla a jinak je interpretují nebo k nim zaujímají specifický postoj. Jde spíše o varianty sociokulturního vzorce. Každá sociální vrstva se vymezuje jinými hodnotami, normami a s tím souvisí i postoj k životu. Posledním socializačním činitelem dle Vágnerové je **malá sociální skupina**, která působí přímým kontaktem na všechny své členy. Vymezuje role, strukturu a osobní význam každého jedince. Člověk se do ní dostává různými způsoby. Jednak

výběrově, kdy například patří do nějaké party, sportovního klubu apod. nebo nevýběrově, tím, že se do ní narodí.²⁵

1.4 Rodinné a výchovné prostředí pro děti

Každý lidský jedinec pochází z určité rodiny a rodinného prostředí. Atmosféra, ve které probíhal vývoj, vždy významně ovlivnila jeho další život. Podle A. Comte je rodina spojovací most mezi jedincem a společností, čímž zdůraznil její úlohu ve společnosti.

Rodina představuje první sociální prostředí, které se pro dítě stává středem jeho pozornosti a pomocí níž se uskutečňuje vědomí i bezděčný vstup do společenského prostředí.²⁶

Na rodinné prostředí se pohlíží jako na prostředí, kde jedinec tráví největší část svého života. V tomto prostředí se dítě připravuje na život, pokládají se zde základní kameny hodnotové orientace, připravuje se na vstup do školy a sociálního prostředí.²⁷

„Rodinné prostředí je prvním a základním životním prostředím člověka, které zároveň odráží problémy doby. Organizace rodinného života je jakýmsi sociálním modelem dané kultury a vztahy mezi manželi, rodiči a dětmi i mezi sourozenci navzájem do značné míry vyjadřují zvláštnosti dané třídy, kultury, morálky, doby, tradice a rasy.“²⁸

Harmonické rodinné prostředí je důležitým podkladem pro pozdější socializaci každého jedince. Rodinné prostředí má zásadní vliv na pozdější adaptaci jak ve školním, tak i pracovním kolektivu. Vzájemnou interakcí se zakládají kvalitní citové vztahy, které bývají silné a trvalé. Rodina dává možnost společné budoucnosti, sdílení prožitků, prostoru a času.

*„Na vývoj a utváření osobnosti působí všechny **stránky rodinného prostředí**. Společenská a ekonomická pozice rodiny působí přímo na i zprostředkovaně, např. tlakem na shodu s normami skupiny, srovnáváním vlastní rodiny s rodinami vrstevníků, sousedství, postoje rodičů k životu, zařazení bytu. Slabší společenská a ekonomická úroveň rodiny se může promítat do větší citlivosti, introvertních postojů, neurotičnosti, agresivity, izolace, nedostatku společenské aktivity, obranných reakcí, pocitů nejistoty a komplexu méněcennosti.“²⁹*

²⁵ VÁGNEROVÁ, M., Základy psychologie. Karolinum. 2007.

²⁶ STRAŠÍKOVÁ, B., V roli rodiče a prarodičů. Karolinum. 2004.

²⁷ LACA, S., Výchova-rodina-hodnoty. Institut mezioborových studií. 2013.

²⁸ KOHOUTEK, R., Vývoj a výchova dítěte v rodině. Akademické nakladatelství. 1998. s. 3

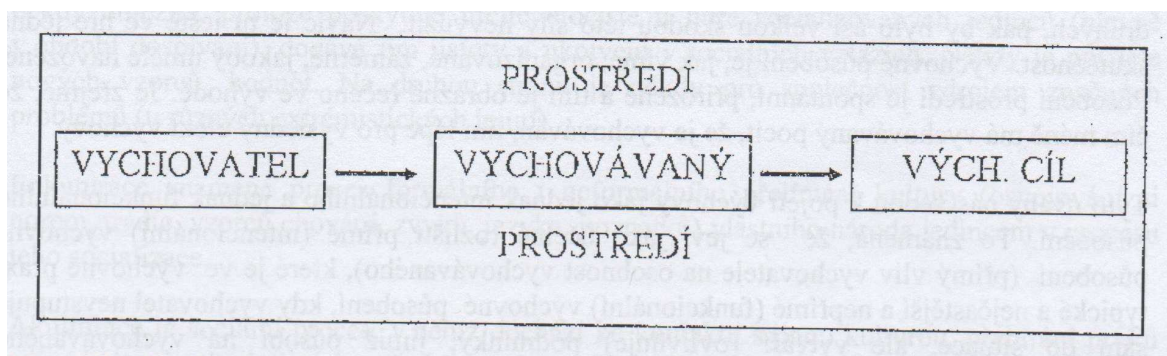
²⁹ KOHOUTEK, R., Vývoj a výchova dítěte v rodině. Akademické nakladatelství. 1998. s. 10

Rodinné prostředí by mělo být tím činitelem, který záměrně rozvíjí citovou sféru života dítěte a uspokojuje primární potřeby dítěte, což patří k úkolům rodiny. Vedle těchto úkolů se však nesmí opomíjet plnění úkolů vývojových a specifických.³⁰

„Pevný rodinný kolektív svojím pozitívným výchovným pôsobením v rozhodujúcej miere pôsobí na celkový vývin dieťaťa a tým aj na jeho zaradenie do spoločenského života. Plní teda významnou funkciu vo výchove človeka.“³¹

Snaha rodičů by tedy měla spočívat ve vytvoření zdravého rodinného prostředí, kdy prostředí a životní styl rodiny se pro dítě stává zásadními momenty jeho života. Neboť modely naučené v rodině budou provázet dítě celý život. K pocitu bezpečí patří hlavně místo, kde dítě žije. Dítě je chráněno, před neznámým a nebezpečným, co skrývá okolní svět. Domov dítěte znamená především prostředí, které vytváří lidé. Zpravidla to bývají rodiče a pak všichni ti, kdo ve společné domácnosti žijí. Hlavní rysy domova by měly být – stálost prostředí a pevné citové vazby mezi nejbližšími. Dítě potřebuje nejen vazby k lidem, se kterými žije, ale také k věcem, které ho obklopují. Každá rodina by měla mít především svůj pevný řád, závazný všem členům rodiny. Rodiče jsou zastánci pevné soustavy hodnot a vyžadují jejich dodržování. Pokud mají pevné a reálné životní cíle, vědí, co chtějí, a dovedou proto ledaco obětovat, přispívá to k stabilitě rodinného prostředí.

Obrázek č. 2. Schématické vyjádření výchovného procesu

Zdroj: KRAUS, B., SÝKORA, P., Sociální pedagogika I. Institut mezioborových studií. 2009. s. 25

Ve většině současných rodin převládá přirozená výchova, jako prostředek socializačního procesu, který pro dítě znamená postupné začleňování do společnosti. Není opomenutelné, že zodpovědnost za výchovu ukládá i zákonná norma. Ta se týká především vyživovací

³⁰ KOHOUTER, R., Vývoj a výchova dítěte v rodině. Akademické nakladatelství. 1998.

³¹ LACA, S., Výchova-rodina-hodnoty. Institut mezioborových studií. 2013 s. 64

povinnosti, umožnění povinné školní docházky a rovného zabezpečení výchovy oběma rodiči.³²

Rodinné prostředí je vždy tvořeno hlavně kvalitou vychovatele. Jeho osobnostní předpoklady určují, kam výchovný proces bude směřovat a jak bude úspěšný. Mimořádný význam má pro dítě výchova v dětství.

„Pro emoční stabilitu a zakotvení člověka má sociální rodinné klima velký význam. Je-li kvalitní, zajišťuje uspokojení potřeby jistoty a bezpečí, potřeby někam patřit, mít někde domov, který je něčím víc než střechem nad hlavou.“³³

V rodinném prostředí platí vzájemný vztah výchovy a prostředí. Rodinné prostředí se tvoří podmínkami materiálními, psychologickými a kulturními, což je úzce spjato s některými funkcemi rodiny.

Do materiálních podmínek se řadí problematika zaměstnanosti rodičů, představy o budoucím povolání svých dětí, prostředky pro rozvoj mimočasových aktivit rodiny, zajištění materiálních potřeb rodiny – oblečení, strava, předměty denní potřeby aj.

Podmínky psychologické, tvoří důležité povahové, mravní a volní vlastnosti dítěte. Celoživotní orientace dítěte se utváří především v dětství. Narušené citové vztahy, negativně ovlivňují citový a mravní vývoj dítěte.

Kulturní úroveň rodinného prostředí se odráží především na způsobu života rodiny. V této podmínce je zahrnuté i vzdělání rodičů, vztah k různorodým otázkám společenského života, vztah k práci, ale i vztah k lidem a věcem v okolí.

Nejvýrazněji je rodinné prostředí ovlivněno psychologickými podmínkami, které jsou nejcitlivější součástí rodinného prostředí.

³² LACA, S., *Výchova-rodina-hodnoty*. Institut mezioborových studií. 2013

³³ KOHOUTEK, R., *Vývoj a výchova dítěte v rodině*. Akademické nakladatelství. 1998. s. 14

2 DETERMINANTY VÝCHOVY V RODINĚ

Podstata výchovy je historická a spočívá ve vědomém formování osobnosti člověka. To platí pro všechny společenské řády a formace. Zpočátku výchova nebyla zajišťována žádnou institucí, ale spočívala v prostém předávání zkušeností starších mladším.

Podle Jana Ámose Komenského je cílem výchovy pravda, krásno, dobro a dokonalost. Při zkoumání historického vývoje výchovy, je společným znakem to, že jde o záměrné působení vychovatele na druhou osobu. Toto záměrné, vědomé a soustavné působení má za úkol utvářet tři základní vztahy a to vztah člověka ke světu, vztah člověka k přírodě a vztah člověka k sobě samému a ostatním lidem.

Rodinná výchova začíná narozením jedince a pokračuje v průběhu jeho dětství a dospívání až do období dospělosti.

„Výchova znamená investovat bez ohledu na cíl a přínos. Je to láska bez podmínek. Znamená to, že jsme plně k dispozici, aniž bychom se vzdali sebe. Výchova znamená respektovat odlišnou cestu dítěte, ale zahrnuje také to, že start na tuto cestu pojistíme vlastním PŘÍKLADEM.“³⁴

Být dobrým a správným vychovatelem je jistě přání všech rodičů, kteří se těší na příchod svého potomka. Příchod plánovaného dítěte znamená pro zralou osobnost mnoho životních změn. Dochází k přehodnocování dosavadní životní cesty a veškerá pozornost začne být zaměřena na životní cestu potomka.

Mnoho rodičů je v dnešní technické a pokrokové době vybaveno informacemi z oblasti výchovy. Výchovné snahy často však ztroskotávají na neuvědomění si pravých potřeb dítěte. Dětem jsou předkládány dokonalé hračky, které však neumožňují rozvoj kognitivních a poznávacích vlastností. Mnozí dnešní rodiče na rozdíl od minulých generací se snaží o dokonalou výchovu bez respektování dětské osobnosti se všemi jejími zvláštnostmi a odlišnostmi. Jedinečnost a individualizmus dítěte ustupuje do pozadí. Místo toho si lidé přejí dokonalé a úspěšné dítě bez vlastního přičinění.

Rodiče se během výchovy v rodině na dítě snaží přenášet především své vlastní představy, touhy a nesplněné sny bez ohledu na to, že dítě nemá vlastní předpoklady, vlohy

³⁴ PREKOPOVÁ, J., SCHWEIZEROVÁ, CH., Děti jsou hosté, kteří hledají cestu. Portál. 1993. s. 21

a nadání uskutečnit rodičovská očekávání. Výchova není všemocná. A správná výchova zohledňuje především individualitu dítěte, nikoliv realizaci přání a tužeb rodiče.³⁵

„Výchova znamená, že nabídnu hostu dobré místo a tak dlouho ho budu vnitřně podporovat, dokud sám nepozná svoji cestu.“³⁶

Výchovná cesta by se tedy měla spíše ubírat směry, kterými jsou vzory, jednání a vedení. Tyto vzory usnadňují dětem jejich sociální interakci a pomáhají při navazování sociálních vazeb.

Důležitým aspektem zdárné výchovy jsou vzory, které jsou dítěti předkládány. Proto je žádoucí předkládat od narození věrohodné a příkladné vzory, které jsou hodné nápodoby. Sám vzor, který je předkládán, nestačí k tomu, aby se u dítěte rozvinuly všechny jeho schopnosti. Mělo by mu být umožněno pohybovat se v prostoru, který je chráněn matkou i otcem. Dítěti by měl být dán dostatečný prostor k tomu, aby si různé věci mohlo vyzkoušet. Vychovatelé jsou ti, kteří v mnoha činnostech mají být povzbuzovateli, ale zároveň i ochránci, před mnohými nástrahami, které na dítě číhají.³⁷

2.1 Výchova v rodině

Výchova je součástí života každého jedince, kdy dochází k rozvoji jeho přirozených schopností. Každý vychovatel a jedinečnost prostředí znamená pro dítě jiný druh výchovy. Výchova začíná okamžikem narození. A to tím, že dítě začne spadat pod něčí vliv. Ten „někdo“ nás ovlivňuje, vychovává a ať chceme či nikoliv, tvoří k obrazu svému. V prvopočátku se člověk ani nemůže bránit jakékoliv manipulaci se svojí osobou. Pozdější protesty se začínají vyskytovat až v pubertálním věku.

„Výchovnú situáciu v rodine predovšetkým opevňuje: zloženie rodiny, úplnosť rodiny, počet detí v rodine, vek rodičov, vzdelanie rodičov, zamestnanie a pracovné zaradenie, množstvo spoločne prežitého času, spôsob využívania voľného času, materiálne zabezpečenie, vzťah dieťaťa k peniazom, odmeny a tresty, vzťahy medzi rodičmi a deťmi, rozhodovanie v rodine, jednota postupu obidvoch rodičov, vzťah rodiny a školy.“³⁸

Výchovu lze tedy chápat jako celoživotní proces, jenž ovlivňuje utváření osobnosti, kdy se jedinec vyvíjí v osobu plně harmonicky rozvinutou a socializovanou. Tento proces

³⁵ STRAŠÍKOVÁ, B., V roli rodičů a prarodičů. Praha. 2004.

³⁶ PREKOPOVÁ, J., SCHWEIZEROVÁ, CH., Děti jsou hosté, kteří hledají cestu. Portál. 1993. s. 6

³⁷ PREKOPOVÁ, J., SCHWEIZEROVÁ, CH., Děti jsou hosté, kteří hledají cestu. Portál. 1993.

³⁸ LACA, S., Výchova-rodina-hodnoty. Institut mezioborových studií. 2013. s.65

představuje záměrnou snahu ze strany vychovatele o rozvoj jedincovy osobnosti, který se uskutečňuje formou přímou, intencionální nebo formou nepřímou, funkcionální (bezděčnou).

Smyslem výchovy je dítě polidš'ovat. Připravit dítě na život ve společnosti a ukázat mu směr jeho životní dráhy.

„...*výchova dítěte má směřovat k:*

- a) *rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností v co nejširším objemu,*
- b) *výchově zaměřené na posílení úcty k lidským právům a základním svobodám, a také k zásadám zakotvených v Chartě Spojených národů,*
- c) *výchově zaměřené na posilování úcty k rodičům dítěte, ke své vlastní kultuře, jazyku a hodnotám, k národním země trvalého pobytu,*
- d) *příprava dítěte na zodpovědný život ve svobodné společnosti v duchu porozumění, míru, snášenlivosti, rovnosti pohlaví přátelství mezi národy, etnickými, národnostními a náboženskými skupinami a osobami domorodého původu,*
- e) *výchově zaměřené na posilování úcty k přírodnímu prostředí.*³⁹

Výsledky výchovy jsou viditelné v projevech dítěte. Tyto projevy kopírují chování rodičů, vychovatelů a vrstevnických skupin. S těmito vlivy přichází vychovávaný do každodenní interakce. Edukačnímu působení není tedy možné se vyhnout.

Rozhodným mezníkem je zejména vztah dítěte k vychovateli. Tento vztah ovlivňuje stabilitu eventuálně labilitu jedincovi osobnosti. Kladné a vřelé citové vztahy v rodině, harmonické prostředí naplněné láskou, porozuměním a důvěrou ze strany vychovatelů, jsou předpokladem pro výchovu emočně stabilního jedince. Naopak v rodině s chudým citově podmětným prostředím nalezneme častěji děti emočně labilní.

„Role rodičů má být taková, aby se mohli stát svým dětem modelem, vzorem, autoritou, kamarádem, mlčenlivou vrbou, která snese i ty nejtajnější důvěrnosti. Rodiče mají být i ranhojiči, korektory při akceptaci ne vždy příznivých mediálních nabídek, prostě vším pozitivním, co lze poskytnout.“⁴⁰

Rozumět výchově je jistě přání mnoha rodičů. Je nutno si uvědomit, že pokud chceme porozumět výchově, musíme rozumět vztahu mezi vychovatelem a vychovávaným.

³⁹ ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE, New York, 30 .9. 1990

⁴⁰ STRAŠÍKOVÁ, B., V roli rodičů a prarodičů. Karolinum. 2004. s. 34

Tento vztah není jednoznačný, není tu jen ten, který vysílá výchovné podněty a druhý jen pasivně přijímá. Výchovný vztah je oboustranný a vzájemný. Dítě by mělo být svým prostředím formováno a ovlivňováno. Ale zároveň se do něj zapojuje, čímž si jej utváří a přetváří.⁴¹

Výchovné styly v rodině

Každé výchovné prostředí sebou nese svůj vlastní výchovný styl. Za základ výchovného stylu považují především vztah vychovatel – vychovávaný. Mimořádným podkladem v rozvoji osobnosti dítěte je výchova v dětství.

„Způsobem výchovy rozumíme konkrétní výchovné postoje, které převažují v přístupu rodičů (a vychovatelské autority vůbec) k dítěti. V pojmu „způsob výchovy“ tedy zobečňujeme jednotlivé konkrétní výchovné akty“⁴²

Mezi nejobecnější a rigidně užívané výchovné styly patří styly autoritativní, liberální a demokratický.

Autoritativní styl neboli přístup má největší tradici a je charakterizován jasnou vymezeností a uspořádáním. Autorita vychovatele je jasně dána a vymezena. Výchovný přístup se vyznačuje přísnou kontrolou nad dítětem ze strany vychovatele. Převládají neustále příkazy, tresty a hrozby. Dítěti není dán dostatečný prostor pro samostatnost a jeho přání a potřeby se nerespektují. Naopak je na jedince kladena přemíra požadavků, které mnohdy nejsou ani v jeho možnostech.

Liberální styl je opakem autoritativního stylu. Pokud přeložíme slovo liberalismus do českého jazyka, dostaneme přesný popis tohoto stylu. V češtině tenhle výraz znamená – svobodný, volný, nespoutaný. Tento výchovný přístup poskytuje dětem značnou volnost. Je zde absence požadavků na dítě, nebo jsou požadavky nízké. Specifikace toho stylu také spočívá v nulové kontrole a nedůslednosti při výchově. Dítěti bývá ve všem vyhovováno a řadu činností za dítě plní vychovatel.

Pomyslnou hranicí mezi předchozími dvěma styly je styl demokratický, někdy nazýván i jako sociálně – integrační. Již název tohoto výchovného přístupu vypovídá o jeho charakteru. Při působení demokratické výchovy je dítě plně akceptováno jako svébytná osobnost. Vychovatel respektuje názory a nechává dítěti dostatečný prostor pro vlastní

⁴¹ MATĚJČEK., Z., Po dobrém, nebo po zlém? Portál. 2007.

⁴² KOHOUTEK, R., Vývoj a výchova dítěte v rodině. Akademické nakladatelství. 1998. s. 14

rozhodování, s přihlédnutím na jeho věk, možnosti a schopnosti. Děti jsou více předkládány způsoby řešení s možností výběru. Demokratická výchova se nevyhýbá odměnám, ale ani přiměřeným trestům. Důraz je kladen na spolupráci a partnerství, aniž by se vyhýbalo prvkům submisivity a dominance. Stanovisko dospělého musí mít občas větší sílu, než hlas dítěte.

Předchozí typologie výchovných stylů patří mezi jednoduché a základní. Bohužel však nepostihuje další způsoby výchovy uplatňované v rodinném prostředí.

Kraus poukazuje na to, že výchova má největší význam v předškolním věku. Postupně však výchovná role rodiny slábne a jedinec se více dostává do vlivu jiných výchovných činitelů. V předškolním období rodina připravuje dítě na vstup do školy a podporuje rozvoj jeho zájmů. Neodmyslitelná úloha rodiny spočívá také v tom, že dítěti pomáhá v rozhodování o profesionální dráze a pokládá rozhodující vzorce a návyky pro vybudování manželství a vlastní rodiny. Celkový životní styl jedince je významně poznamenán právě výchovou v rodině. Problémem mnohých rodin je však v tom, že si svou odpovědnost ve výchově dítěte neuvědomuje a s výchovou začíná pozdě.⁴³

Ve vývojovém období se může objevit řada úskalí, jimiž se výchova zkomplikuje a negativně je tím ovlivněn vývoj dítěte. Rodiče si v mnoha případech ani svou vlastní chybu neuvědomí. Jejich nevhodné výchovné počínání se v dětské osobnosti ukáže až v pozdějším věku dítěte. Prekopová ve své knize „I rodiče by měli dělat chyby“ ukazuje některé rodičovské výchovné chyby.

- **Přetěžování dětské mysli a strach dítěte před selháním** – rodiče kladou na dítě přehnané nároky neúměrné jejich věku. Přehnané herní programy k rozvoji matematiky, cizích jazyků nebo přehnané nároky ve sportovní oblasti, dítěti berou dostatek volného prostoru pro vlastní zvědavost;
- **přílišná péče o dítě** - pocit rodiče chránit dítě vždy a před vším. Omezení volnosti např. chůze po schodech nebo při kontaktu s jinými dětmi;
- **přehnaná přísnost** - dítě je za své projevy trestané, zavírané a rodiče si ho nevyšimají;
- **enormní povolnost** - výchova nestanovuje dítěti žádné hranice;

⁴³ KRAUS, B., Teorie výchovy. Institut mezioborových studií. 2006.

- **ambivalentní chování rodičů** - dítě nedostane jasné, srozumitelné a ucelené pokyny. Slovo „ne“ se ve výchově nepoužívá. Takové jednání často v dítěti vyvolává pouze nervozitu a úzkost.⁴⁴

2.2 Rodinné rituály a hodnotový žebříček

Rituál je zpravidla chápán jako světská nebo náboženská ceremonie, která má přesně daný průběh probíhající podle daného, předem určeného schématu. Rituálům je společné, že často probíhají podle roky neměnných pravidel.⁴⁵

Rituály podporují vývoj dítěte jak v negativním, tak pozitivním smyslu. Především rodinné rituály předávané z generace na generaci mají pro děti velký význam. Díky nim se učí a poznávají kulturu rodiny, do které patří. Každé vývojové období dítěte sebou nese jiný rituál. V dřívějších dobách řídily rituály celý lidský život. Proto se s nimi setkáváme především v krizových situacích.

„Ve všech kulturách se pěstují rituály, které mají stejnou funkci. Jednoznačně tu jde o specifický lidský způsob chování, ve smyslu hlubinné psychologie C. G. Junga o chování archeotypické.“⁴⁶

Rituály zastávají mnoho funkcí a významů nejen pro jednotlivce, ale i skupiny či celou společnost. Mezi základní psychické potřeby člověka patří především pocit jistoty, který spočívá v tom, že se může spolehnout na očekávané. Rituály plní úlohu zmenšení pocitu úzkosti. Pomocí nich se má dítě i dospělý na co těšit a zároveň na co vzpomínat. Rituály spojují život jedince s proudem času, přírodními cykly a životem ve společnosti.

Hodnotová orientace představuje vztah, který člověk má k ostatním lidem a ke společnosti a světu vůbec. Hodnotové žebříčky jsou součástí rodinné kultury. Hodnoty představují podstatnou složku výchovy, učit děti uznávat základní morální hodnoty je důležité a efektivní. V každém vývojovém období je dítě vědomě i nevědomě od svých vychovatelů získává. Během životního cyklu se sice mění a v dospívání se vytváří vlastní hodnotový systém, který se snaží být do určité míry nezávislý na systému rodičů. Ale mnohdy se od něj příliš neliší.

Také je nutné poukázat na to, že základní hodnotová orientace závisí především na vztahu k sobě a na sebedůvěře, kde základy těchto hodnot jsou pokládány již v rodině.

⁴⁴ PREKOPOVÁ, J., I rodiče by měli dělat chyby. Portál. 2010.

⁴⁵ KAUFMANNOVÁ-HUBEROVÁ, G., Děti potřebují rituály. Portál. 1998.

⁴⁶ KAUFMANNOVÁ-HUBEROVÁ, G., Děti potřebují rituály. Portál. 1998. s. 10

Člověku i lidem prospívá, respektovaná a univerzálně přijatá hodnota, podle níž a v jejímž duchu jednají.⁴⁷

Rituály a jejich význam ve výchově

Rituály mohou významně ovlivňovat výchovný proces v rodině. Pomocí rituálů se formuje identita rodiny. Současný uspěchaný životní styl plný rychlých a nepředvídatelných změn, mnohdy velmi stresujících, může pomocí rodinných rituálů zmírňovat a usnadňovat průchod těmito změnami.

Rodinné tradice nesené z minulosti pomocí rituálů, mohou být nástrojem zpřístupnění pocitu kontinuity na straně jedné a pomáhají při usnadnění přijetí změn na straně druhé.⁴⁸

„Rituály jsou specifické, pro rodinu typické a ustálené průběhy některých činností, které mají ochrannou, pomocnou a stabilizační funkci. Rituály mohou mít podobu každodenní rutiny, jako je stolování, loučení členů rodiny ráno před odchodem do školy a práce či večerní ukládání ke spánku. Jedná se také o slavnostní příležitosti jako oslavy narozenin, rodinných výročí, Vánoc, Velikonoc atd., při nichž se silně projevuje rodinná tradice.“⁴⁹

V rodinách, kde je značná absence rituálů nebo rituální chování je zanedbávané, potlačované či zapomenuté hrozí nebezpečí, že identita rodiny je oslabena. Také v rodinách, kdy organizace běžného dne je „přeorganizovaná“ dochází k nedostatku času a klidu pro osobní rozhovory s dětmi. Rodičovská zodpovědnost je předimenzovaná tzv. „vše pro děti“, ale na úkor dětí. Do pozadí ustupují vlastní dětské i rodičovské potřeby, opomenuty bývají i city, které jsou obětovány ideálu podpory dětí. Opakem jsou rodiny, kde průběh běžného dne je neorganizovaný a neuspořádaný. V takovém společenství dost často dochází k chaosu.

„Jak v přeorganizovaných rodinách, ve kterých zůstává málo prostoru pro vlastní iniciativy, tak v neuspořádaných rodinných společenstvích nemohou být smysluplně zavedeny rituály. Jejich úkolem by mělo být:

- *uspořádání průběhu dne,*
- *upevňování rodinných vztahů,*
- *poskytování bezpečí,*
- *vytvoření prostoru pro volný čas a vlastní kreativitu,*

⁴⁷ EYROVI, L., a R., Jak naučit děti hodnotám. Portál. 2007.

⁴⁸ SOBOTKOVÁ, I., Psychologie rodiny. Portál. 2001.

⁴⁹ SOBOTKOVÁ, I., Psychologie rodiny. Portál. 2001. s. 49.

- překonání strachu.⁵⁰

Rituály představují naši oporu na životní cestě. Důležité pro vnitřní růst a to jak u dětí, tak i u dospělých. Odritualizace v životech přináší pocity nejistoty, za to zřetelné a jasné rituály, které jsou spojeny s procesy vývoje, dodávají životní sílu. Ukazují cestu, která inscenuje obsah a smysl žití. Významné jsou pro děti, které citlivěji vnímají význam rituálů a symbolů, kdy jim tyto vjemy pomáhají překonat různé obtíže.⁵¹

Rituály by měli být vnímány jako nedílná součást každého lidského života, jelikož mají nenahraditelný význam ve všech kulturách a mají své místo jak v okamžicích pro člověka významných, tak i ve chvílích krizí.

Hodnotový žebříček v rodině

Rodina je jeden ze základních faktorů tvořící hodnotový žebříček, jelikož rodina je první výchovný a socializační činitel. Dnešní doba sebou nese řadu pouček a nových metod v oblasti výchovy. Uvědomělí rodiče se snaží o správnou výchovu svých ratolestí. Pokud vychovateli na svém dítěti záleží, snaží se o to, aby se cítilo šťastné. Přáním spousty rodičů jistě je, aby děti dokázaly najít rovnováhu mezi vlastními zájmy a společností. Životní hodnoty jsou vnímány jako souhrn toho, čemu v životě člověk věří a co je pro něj důležité. Takto se snaží žít a bojuje s tím každý den. Je to úkol, který provází člověka po celý život.

„Zprostředkovat dětem v průběhu výchovy nosné životní hodnoty je podobně významné, jako je naučit přecházet ulici. Stabilní hodnoty umožňují dítěti orientaci v životě, dávají mu skutečnou svobodu tím, že činí nezávislým na vnějších tlacích.“⁵²

Hodnotová orientace představuje vztah, který člověk zaujímá k ostatním lidem, společnosti a světu. Nastavení hodnotové orientace ovlivňuje v jednání člověka jeho postoje, ale také citové prožívání a zkušenosti či přesvědčení.

2.3 Vliv rodičů na dítě z pohledu dědičnosti a prostředí

Kdo má děti, tak si neustále klade spoustu otázek. Co potřebuje dítě, aby bylo spokojené? Jaký asi bude život našeho dítěte, jak svůj život zvládne a jak se vyrovná se vším, co život přináší? Radost z dětí často i přináší obavy o jeho budoucnost.

⁵⁰ KAUFMANNOVÁ-HUBEROVÁ, G., Děti potřebují rituály. Portál. 1998. s.71.

⁵¹ ROGGE, J. Rodiče určují hranice. Portál. 2004

⁵² EYROVI, L., a R., Jak naučit děti hodnotám. Portál. 2007. s. 160.

Růst jednotlivce, a jeho fyzických, psychických a sociálních kvalit je celoživotní proces, který je determinován několika faktory. Profilace osobnosti jedince je složitou výslednicí vlivů dědičnosti, prostředí a výchovy. Tyto vlivy mezi sebou vzájemně pronikají, integrují a paralyzují. Výsledkem jsou neopakovatelné rysy, které člověk má.⁵³

Na formování osobnosti mají vliv podmínky vnější a vnitřní. Těmi vnějšími rozumíme přírodní a společenské prostředí. Vnitřní podmínky se člení na biologické činitele, vlastnosti, osobnosti a individuální zkušenosti.

Osobností se člověk nerodí. Člověk přichází na svět jako individuum, které je vybavené reflexy a instinkty. Určitý mezník přerodu individua v osobnost se stává kolem třetího roku. V tomto vývojovém období se utváří vědomí Já a vůle. Psychoanalytici se přiklání k názoru, že osobnost se formuje v prvních pěti letech života. Formování osobnosti tedy probíhá v raném vývojovém období, kdy jakákoliv chyba ve výchově se v dospělosti těžce napravuje. Osobnost je tedy výsledkem interakce vrozeného, naučeného a zděděného.⁵⁴

Nejčastěji se činitele výchovy dělí na genotyp, prostředí a výchovu.

Bez pochyby jistě zůstává fakt, že prostředí, do kterého se rodíme, ve kterém vyrůstáme a žijeme, na nás nechává svoje stopy. Pojem **sociální dědičnost** pochází od významného prvorepublikového sociologa I. Bláhy. Tímto pojmem je vyjádřeno to, že vliv na utváření osobnosti mají nejen genetické dispozice, ale i modely chování a určité způsoby daného rodinného prostředí.⁵⁵

Obrázek č. 2 Schématické znázornění vlivu prostředí na rozvoj osobnosti.

Zdroj: KRAUS, B., SÝKORA, P., Sociální pedagogika I. Institut mezioborových studií. 2009. s. 23

Genotypem je soubor dispozic, s kterými jedinec přichází na svět. Tyto se získávají od biologických rodičů. Na genotypu závisí vývoj určitých psychických vlastností. Fenotyp je

⁵³ JUVA, V., Základy pedagogiky. Paido. 2001.

⁵⁴ VÍZDAL, F., Základy psychologie. Institut mezioborových studií. 2009.

⁵⁵ KRAUS, B., SÝKORA, P., Sociální pedagogika I. Institut mezioborových studií. 2009.

soubor znaků, jimiž se člověk charakterizuje a projevuje v určitém okamžiku svého vývoje. Vznik fenotypu je více závislý na vlivu vnějších podmínek.

Čačka uvádí, že rozdělení činitelů výchovy na genotyp, prostředí a výchovu platí jen na samém prahu vývoje. Již u kojenců začíná sebeuvědomování a rodící se vědomí Já. Vývoj tedy považuje za vzájemnou interakci a kombinaci řady specifických charakteristik tří základních činitelů.

„1. **ORGANIZMU** – faktory **zděděné** (genotyp), **vrozené** (mutace genů) a **kongenitální** (prenatální a perinatální intervence);

2. **PROSTŘEDÍ** – vlivy **konstituční** (fyzikální a chemické) a **variabilní** (výchova, výuka, hodnoty, normy a cíle);

3. **JÁ SUBJEKTU** – představuje stále adekvátnější, stabilnější a vyváženější organizaci složek Jáství (**sebepoznání, sebepojetí a seberealizaci**) projevující se v dospívání v osobnostních egotendencích jedince; na nejvyspělejší úrovni autokultivace se pak cíle a plány jedince opírají i o aspekty **nadosobních východisek sebeřízení osobnosti** (ideály, hodnotové vědomí aj.)⁵⁶

Lidé, kteří jsou spojeni pokrevním příbuzenstvím, mají určité stejné rysy, v mnoha případech jsou si podobní vzhledem i psychicky. To se projevuje tím, že na určité podněty reagují stejným způsobem a v rodinném soužití vytváří podobné klima rodiny.⁵⁷

Genetické dispozice jsou základem pro rozvoj určitých psychických vlastností člověka. Vrozené zvláštnosti mají tedy na utváření osobnosti značný podíl. Podle Vízdała jejich úlohou je to, že ovlivňují cesty a možnosti způsobů rozvoje psychických vlastností – např. nadané dítě se učí rychleji a snadněji než dítě méně nadané. Energie věnovaná do stejného výsledku obou dětí je tedy u každého jiná. Vrozené dispozice jsou také určovatelem úrovně, kterou může člověk dosáhnout v určitých oblastech, – např. každý člověk nemůže dosáhnout teoretické úrovně A. Einsteina.⁵⁸

„V genetickém aparátu je zakódován program individuálního rozvoje jedince, který se projevuje variabilitou zrání, určitými rozdíly dosažené úrovně jednotlivých funkcí, psychických i somatických, a také koordinovaností a integrovaností jejich rozvoje.“⁵⁹

⁵⁶ ČAČKA, O., Nástin psychologie II. Paido. 2002. s. 11-10.

⁵⁷ VÁGNEROVÁ, M., Psychologie osobnosti. Karolinum. 2010.

⁵⁸ VÍZDAL, F., Základy psychologie. Institut mezioborových studií. 2009.

⁵⁹ VÁGNEROVÁ, M., Vývojová psychologie I. Karolinum. 2005. s.12

V průběhu životního cyklu dochází k rozvoji a aktivaci jednotlivých složek genů. Z tohoto důvodu lidé prochází téměř stejnými vývojovými po sobě následujícími obdobími. Tempo tohoto procesu je dáno geneticky.

„Genetické předpoklady a vlivy prostředí, jsou již od počátku vývoje ve vzájemné interakci.“⁶⁰

Psychický vývoj je tedy závislý na působení vzájemné souhry prostředí a dědičnosti. Dispozice ke vzniku určitých psychických vlastností jsou předurčeny geneticky. Na rozvoj psychiky působí i nemalou měrou sociokulturní prostředí. Nejdůležitější je prostředí rodinné. Dalšími determinanty, které se podílejí na procesu vývoje, jsou zrání a učení.

Proces zrání se projevuje jako zákonitou posloupností a připraveností k dalšímu rozvoji.⁶¹

Učení je výsledkem individuálních zkušeností v životě jedince. A podmínkou pro učení je zrání. Působí tedy ve vzájemné interakci.

Učení lze charakterizovat jako proces, který se projevuje určitou změnou psychických procesů a vlastností vznikající při zkušenosti. Tzv. vývojové mezníky charakterizují jednotlivé fáze v životě. Nejcitlivější období pro rozvoj kompetencí jedince je rané dětství. Zkušenosti tohoto období významně ovlivňují další psychický vývoj.⁶²

2.4 Vzdělání rodičů jako determinanta výchovy

„Je nesporné, že na vývoj osobnosti dítěte má vliv stáří jeho rodičů, úroveň vzdělání rodičů, jejich zaměstnání, postavení v povolání, ve společnosti, pověst rodiny v okolí a spolupráce rodiny a školy.“⁶³

„Rodiče mají více či méně podobné dispozice jako děti a v závislosti na svých schopnostech je také určitým způsobem vychovávají. Jejich další vývoj je závislý na osobnosti a míře vzdělanosti rodičů, jež jsou alespoň z části určeny jejich genetické předpoklady. To vše se odrazí i v jejich výchovném přístupu. Rodiče, kteří dosáhli vyšší sociokulturní úrovně, bývají v tomto směru motivovanější, považují vzdělání za důležité i pro svoje děti.“⁶⁴

⁶⁰ VÁGNEROVÁ, M., Vývojová psychologie. I. Karolinum. 2008. s.15

⁶¹ VÁGNEROVÁ, M., Základy psychologie. Karolinum. 2007.

⁶² VÁGNEROVÁ, M., Vývojová psychologie. I. Karolinum. 2008.

⁶³ KOHOUTEK, R., Vývoj a výchova dítěte v rodině. s. 12

⁶⁴ VÁGNEROVÁ, M., Základy psychologie. Karolinum. 2007. s.31

Prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, do jisté míry určuje předpoklady jeho dalšího rozvoje. Rodina určuje normy a hodnoty toho co se má rozvíjet a co je ceněné. Naopak nežádoucí je potlačováno a vytěšňováno ze životních norem rodin.

Zdůrazňování určitých schopností a dovedností je dítěti předkládáno různými způsoby. Jednak verbální proklamacemi, ale především vlastním chování rodičů. Dítě se snaží o nápodobu chování, za které je buď odměňováno, či trestáno a které mu pomáhá se ve výchovných situacích orientovat. Jelikož rodinné prostředí na každé dítě působí odlišně, důsledkem je rozdílné rozvinutí schopností a dovedností, s určitou zkušeností, která především ovlivňuje základní jedincovy základní postoje.⁶⁵

Podle Zprávy o výsledcích výzkumu postojů rodičů žáků 5. ročníku k otázkám spravedlivého přístupu ke vzdělávání a překonávání školního neúspěchu, je nejvýznamnějším faktorem pro představu o dalším vzdělání vlastních dětí, vzdělání rodičů samotných. Při tom se více určující jeví vzdělání otce, než matky. Podle výzkumu si v rodinách, kde je otec vysokoškolsky vzdělaný, jen malá část otců dokáže představit, že jejich dítě neabsolvuje vysokou školu. Naproti tomu v rodinách, kde otec má vzdělání ukončené výučním listem si pouhých 16 procent otců přeje, aby jejich potomek měl vysokoškolské vzdělání. Rodiče si přejí, aby jejich dítě dosáhlo alespoň stejné úrovně vzdělání, jako mají oni nebo o stupeň vyšší. Zajímavým zjištěním ve výzkumu byl fakt, že rodiče si přály vyšší vzdělání především u dívek než u chlapců.⁶⁶

Úroveň vzdělání a inteligence rodičů ovlivňuje výchovné procesy v rodině, neboť dosažené vzdělání rodiče vypovídá i o jeho povahových vlastnostech jako je cílevědomost, vytrvalost a houževnatost. Dítě rodiče s vyšším vzděláním je více stimulované v rozumovém rozvoji. Rodič mu předává více zkušeností a poznatků.

Podle Kohoutka je nesprávné, když rodiče mají názor, že vzdělání nemá zvláštní a praktický význam. Také však nežádoucí pro dítě je, když rodiče mají přehnané aspirace, pokud se jedná o vzdělání málo nadaného dítěte. To pomůže zapříčinit školní neúspěšnost.⁶⁷

⁶⁵ VÁGNEROVÁ, M., Základy psychologie. Karolinum. 2007.

⁶⁶ Zpráva o výsledcích výzkumu postojů rodičů žáků 5. ročníku k otázkám spravedlivého přístupu ke vzdělávání a překonávání školního neúspěchu: Překonávání školního neúspěchu v České republice. Česká školní inspekce, 2013.[online][2014-03-04] Dostupné z: <http://www.csicr.cz/Prave-menu/Mezinarodni-setreni/Prekonavani-skolniho-neuspechu-v-CR/Zprava-o-vysledcich-vyzkumu-postoju-rodicu-zaku-5>

⁶⁷ KOHOUTEK, R. a kol., Základy pedagogiky. Akademické nakladatelství. 1996.

3 VZDĚLÁVÁNÍ

3.1 Poslání, úloha a funkce školy

V moderní společnosti je škola pojímána jako přechod jedince z rodiny do společnosti. Na rozdíl od rodinné výchovy se škola odlišuje jinými společenskými vztahy. Působí na dítě, pozměňuje jeho život a životní režim. Posláním školy je poskytovat kvalifikované znalosti žákům.

Škola má plnit základní funkce společnosti – vychovávat a vzdělávat.

„Školu lze považovat za sociální kategorii, za sociální instituci. Má však zvláštní (odlišnou strukturu, vlastnosti organizace, sleduje specifické cíle a má specifický obsah. Náleží jí především zabezpečovat výchovu a vzdělání, tedy funkce, bez kterých kulturní společnost nemůže existovat.“⁶⁸

Vstupem do školy u dítěte vzniká základní reorientace. Jedinec je odtržen od přirozeného socializačního prostředí a je nucen si postupně zvykat na vyšší stupeň disciplinovanosti a emoční zdrženlivosti. Školské zařízení navazuje na proces socializace, jež je započata v rodině.⁶⁹

Škola ovlivňuje život každého jedince. Není tedy pouze institucí vzdělávací, ale její cíle jsou také v sociálním ovlivňování a postupným začleňováním jedince do společnosti.

Podle Vágnerové má škola pro dítě význam především v několika oblastech:

- Umožňuje dítěti postupnou integraci do společnosti – nabízí různé možnosti určité perspektivy. Předkládá žádoucí cíle rozvoje schopností, dovedností a osobních vlastností, které mají pro člověka význam v dalším životě. Dítě formuje v rozvoji psychických a psychosociálních vlastností. Škola působí i na rozvoj sociálních kompetencí.
- Škola podporuje rozvoj sociálních kompetencí jiným způsobem než rodina a dítě učí sociální konformitě. Ve školním prostředí, jedinec získává jiné a mnohdy odlišné zkušenosti, na rozdíl od rodiny.

⁶⁸ JUVA, V., Základy pedagogiky. Paido. 2001. s. 105.

⁶⁹ KRAUS, B., Základy sociální pedagogiky. Portál. 2008.

- Nástup do školy se vyznačuje jako odpoutání se od rodiny a rozvíjení samostatnosti, kdy vliv rodiny slábne a je nahrazován postupně vlivem působení jiných sociálních skupin.⁷⁰

Školská zařízení od mateřské školy počínaje, plní ve společnosti určité funkce.

1. Socializační funkce – tato funkce pojímá školu, jako základní instrument, při přizpůsobování mladé generace na následující poměry. V rámci socializační funkce se předávají kulturní vzorce. V současné době tuto funkci částečně přebírají média.
2. Výchovná funkce – tato funkce by měla plnit požadavky vzdělávání. Jak je však patrné z předchozí funkce, vliv médií má za následek ovlivnění i této funkce. Z toho vyplývá, že menší důraz je kladen na předávání poznatků a větší na celkový rozvoj osobnosti. Tudíž dochází k menšímu rozvoji složky kognitivní, ale více se rozvíjí složky emotivní a konativní.
3. Pečovatelská funkce – jako jeden z úkolů školy by mělo být zajištění péče o žáky. Uspokojování hygienických potřeb, lékařská péče – preventivní, stomatologická, aj. se však transformací poněkud pozměnily. Škola se od ní v zásadě distancuje a tuto péči přenechává na rodině.
4. Poradenská funkce – funkce je redukována na profesní poradenství. Kdy ji obvykle zastávají výchovní poradci a školní psychologové. Pracovat je důležité nejen s dětmi, ale i je vhodná spolupráce s učitelem a rodinou. Poradenská funkce se v současné době ubírá i jinými směry. Jsou jimi problematika studijních předpokladů, diagnostika schopností, zvláštností a pomoc při řešení výchovných problémů.
5. Rekreační (relaxační) – tato funkce spadá do oblasti využití volného času, které probíhá mimo vyučování.
6. Profesionalizační funkce – touto funkcí je škola nápomocná ve věci volby profesního zaměření žáka. Mnozí rodiče si od školy slibují a očekávají výrazné přispění k úspěchům na profesní dráze svého dítěte.
7. Selektivní funkce – tato funkce předpokládá, že škola funguje i jako místo, kde se upevňuje sociální prestiž a pozice. Záleží na tom jaký stupeň a typ školy žák absolvuje a jakých studijních výsledků dosáhl.⁷¹

⁷⁰ VÁGNEROVÁ, M., Vývojová psychologie. Karolinum. 2008.

⁷¹ KRAUS, B., Základy sociální pedagogiky. Portál. 2008.

3.2 Systém vzdělávání v České Republice

Systém vzdělání v České republice, vychází z dlouhé tradice. Komplexní reformu školství a zavedení povinné školní docházky provedla Marie Terezie. Byl vydán Všeobecný školní řád 6. 12. 1774, který byl inspirován duchem osvícenství a filantropickými idejemi pokrokových vychovatelů té doby a koncepcemi Jana Ámose Komenského.

„Školy a školské instituce vytváří školský systém, který patří k nejorganizovanější části výchovně – vzdělávací soustavy společnosti, která má zabezpečit reprodukci společnosti, připravit mladou generaci pro práci a život ve společnosti, umožnit reprodukci na vyšší úrovni, která by umožnila individuální a společenský rozvoj.“⁷²

V ČR fungují všechny typy vzdělávání.

Předškolní vzdělávání

Je to první vzdělávání, které děti absolvují před započítáním povinné školní docházky. Uskutečňuje se jednak v mateřské škole nebo jeslích. Tyto dvě instituce slouží jednak k podpoře vypěstování základních návyků v učení, ale také zde dochází k prvnímu sociálnímu kontaktu mezi dětmi. Obojí je důležité pro bezproblémový nástup do základní školy.

Základní vzdělávání

Základní vzdělání získávají děti zpravidla na základních školách. **Povinná školní docházka je devítiletá** a trvá tedy obvykle od 6 do 15 let věku dítěte. Děti ji však mohou absolvovat na různých typech škol, které navíc mohou využívat různé typy vzdělávacích programů.

Mezi typy škol, kde se uskutečňuje, základní vzdělávání patří:

- **Základní škola** - děti zde absolvují povinnou devítiletou školní docházku, která je rozdělena do I. a II. stupně;
- **gymnázium** – v rámci šestiletých a osmiletých studijních programů, je dětem umožněno absolvovat povinnou školní docházku a plynule pokračovat ve středoškolském vzdělávání;
- **konzervatoř** – osmileté taneční konzervatoře umožňují studentům dokončit základní vzdělávání a plynule pokračovat ve středoškolském vzdělávání;

⁷² JUVA, V., Základy pedagogiky. Paido. 2001. s. 105.

- **speciální školy** – navštěvují je děti se zdravotním postižením;
- **zvláštní a pomocné školy** – jsou určeny pro děti s mentálním postižením.

Rodičům v České Republice je experimentálně umožněno své děti vzdělávat i doma.

Střední vzdělávání

O studium na střední škole se mohou ucházet žáci, kteří splní devítiletou povinnou školní docházku.

Absolvováním **středního vstupně vzdělání** je možné získat střední vzdělání již po jednou až dvou letech studia. Žáci, kteří se rozhodnou pro tento typ studia získají vysvědčení o závěrečné zkoušce.

Střední vzdělání s výučním listem se zakončuje po dvou až třech letech studia. Po absolvování závěrečné zkoušky dostávají žáci výuční list o odborné způsobilosti, například v oblasti řemesel.

Střední vzdělání s maturitou, toto studium trvá zpravidla 4 roky. Absolvent získá vysvědčení o maturitní zkoušce. Maturitní zkouška se skládá z několika dílčích zkoušek. Jednak z českého jazyka a dalších zkoušek závislých na oboru studia, nebo také na výběru žáka.

Střední školy se v České republice člení na tři základní typy:

- **Gymnázia;**
- **Střední odborné školy;**
- **Střední odborná učiliště.**

Střední školy, také organizují **programy nástavbového studia**, do něhož jsou přijímáni žáci, kteří úspěšně absolvovali tříletý příbuzný obor zakončený výučním listem. Toto studium trvá dva roky a uskutečňuje se denní formou studia.

Vysokoškolské vzdělávání

Terciální vzdělávání navazuje na úplné střední vzdělání s maturitou. Do této formy studia se řadí vyšší odborné a vysokoškolské vzdělání.

K **vyššímu odbornému vzdělání** se mohou přihlásit žáci, kteří mají úplné středoškolské vzdělání zakončené maturitou. Výuka je téměř totožná se systémem výuky na vysoké škole. Rozdíl je však v tom, že se na vyšší odbornou školu vztahují některá pravidla středoškolského vzdělávání. Vyšší odborné vzdělání prohlubuje všeobecné i odborné

znalosti. V denní formě trvá 3 roky. Studium je ukončeno absolutoriem, speciální zkouškou z vybraných oborů, praktické zkoušky a obhajobou absolventské písemné práce. Po absolvování získávají žáci titul diplomovaný specialista, zkratka DiS je uváděna za jménem.

K **vysokoškolskému studiu** se mohou přihlásit všichni uchazeči, kteří mají ukončené úplné střední vzdělání. Podmínkou přijetí je úspěšné vykonání přijímací zkoušky, kritéria zkoušky si stanoví každá vysoká škola sama.

Univerzity nabízí akreditované programy jednak:

- **bakalářské** – kdy se jedná o tříleté obory, kdy studenti získají základní přehled o vysoce odborných oblastech. Studium se ukončuje státní závěrečnou zkouškou s obhajobou bakalářské práce. Po úspěšném absolvování studenti získávají titul Bc.
- **magisterské** - studium navazuje na úspěšné studium bakalářského programu. Studenti v něm získávají užší specializaci. Toto studium funguje buď jako pětileté (resp. čtyřleté nebo šestileté) nebo jako dvouleté navazující na bakalářské studium. Na závěr studenti skládají požadované státní zkoušky a obhajují diplomovou práci;
- **inženýrské** – studium se týká technických a ekonomických oborů.

Po absolvování uvedených typů vysokoškolského studia pokračují někteří studenti v **doktorandských programech**, kdy si prohlubují specializaci ve svém oboru. Úspěšné absolvování je často podmíněno určitou publikační prací a někdy také výukou.

Vysoké školy umožňují svým studentům studovat formou prezenční (dříve denní studium), distanční (dříve studium při zaměstnání) nebo kombinované obě formy studia, tzv. studium kombinované.

Mnohé vysoké školy, kromě standartních druhů studií nabízejí i další formy vzdělávání, což jsou rekvalifikační studia, univerzity třetího věku, studia směřující k získání pedagogické kvalifikace a jiné.

V České Republice je také možno absolvovat na některých školách studijní program vedoucí k získání titulu **Master of Business Administration (MBA.)**. Studium je problémově orientované, řeší se reálné případové studie z praxe a pracuje se v týmech.

Celoživotní vzdělávání

V posledních letech vzhledem ke změnám, které probíhají na trhu práce a zaváděním nových technologií, vyvstává do popředí potřeba celoživotního vzdělávání. V rámci

programů celoživotního vzdělávání uskutečňuje řada univerzit nejrozličnější kurzy veškeré dospělé populaci (seniorům, studentům, ale i zájemcům z praxe). Odborné kurzy jsou zaměřené buď zájmově, či na výkon povolání.

Univerzita 3 věku je organizována některými univerzitami. Toto vzdělávání je určeno seniorům, kteří se zajímají o nové poznatky ve vybraných oborech. Toto studium je zpravidla bezplatné nebo školné je jen symbolické. Účelem tohoto studia je umožnit seniorům získat nejnovější znalosti z různých obor. Význam studia také spočívá v tom, že se snaží stimulovat zájem seniorů o současné dění a aktivní přístup k životu.

„Vzdělávání v ČR je veřejná služba, která se uskutečňuje ve shodě se zákonem č. 561/2004Sb., o předškolní, základní, střední, vyšší odborné a jiném vzdělávání (školský zákon) ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon upravuje předškolní, základní, střední, vyšší odborné a některé jiné vzdělávání ve školách a školských zařízeních, stanoví podmínky, za nichž se vzdělávání a výchova (dále jen „vzdělávání“) uskutečňuje, vymezuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob při vzdělávání a stanoví působnost orgánů vykonávajících státní správu a samosprávu ve školství. (§ 1 školského zákona)⁷³

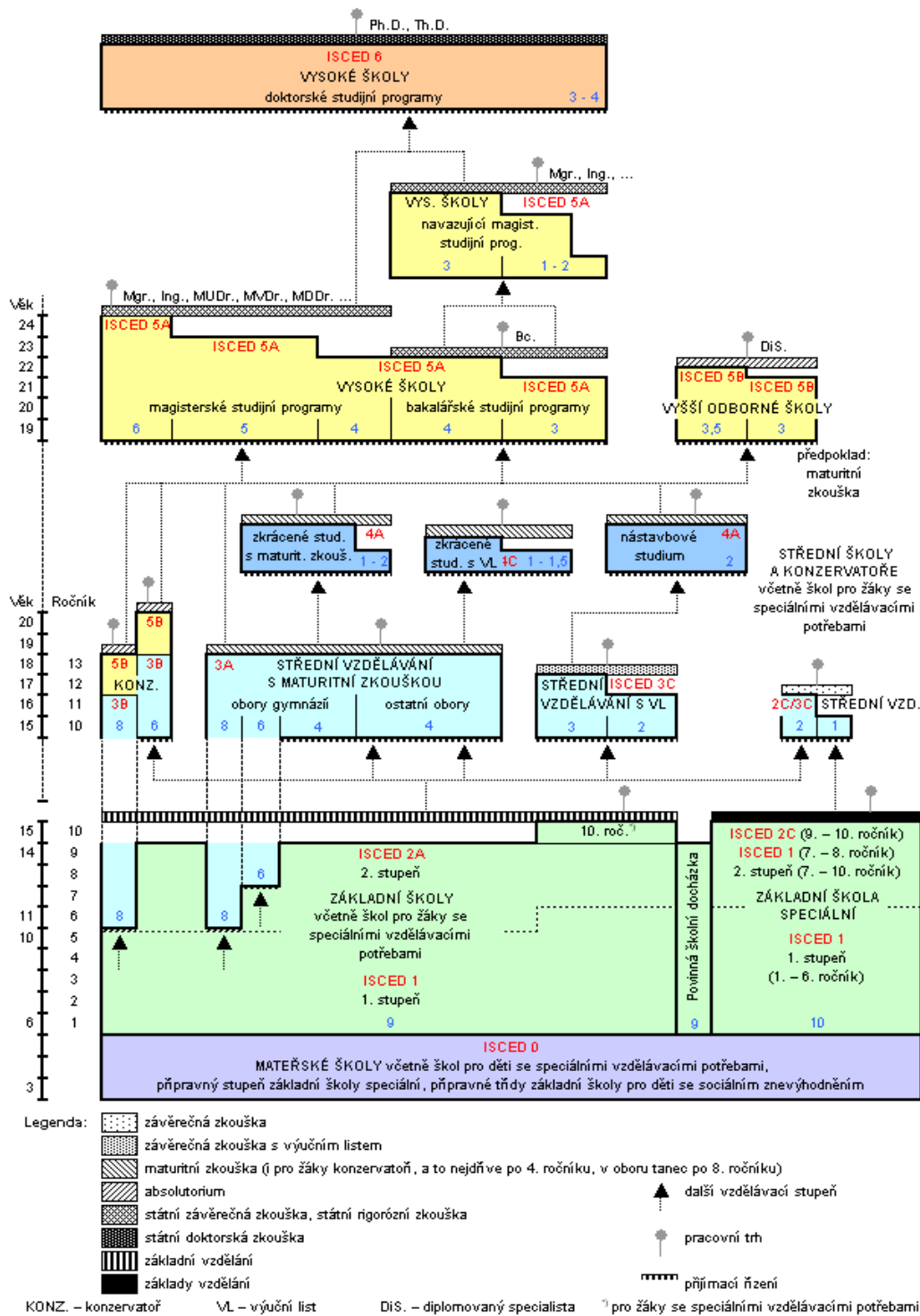
⁷³Vzdělání v ČR.[online]. [2014 02 19]

Dostupné z: <http://www.nuv.cz/vzdelavani-v-cr> <http://www.nuv.cz/vzdelavani-v-cr>

Obrázek č. 3 Schéma vzdělávacího systému v České republice ve školním roce 2008/2009

Schéma vzdělávacího systému České republiky ve školním/akademickém roce 2008/2009

Pramen: Ústav pro informace ve vzdělávání

Zdroj: Vzdělání v ČR.[online]. [2014 03 03] Dostupné z: <http://www.nuv.cz/vzdelavani-v-cr>

3.3 Spolupráce rodiny a školy z pohledu sociální pedagogiky

Spolupráce rodiny a školy je potřebná pro bezproblémový rozvoj jedince. Bez dobrých vztahů mezi rodinou a školou by nemohlo úspěšně fungovat vzdělávání dětí. A s tím souvisící jejich zdárný vývoj a začlenění do společnosti. Úlohou školy je vzdělávat, tj. rozvíjet především kognitivní (poznávací) složku osobnosti dítěte. Je nutno si uvědomit, že škola a rodina je jedna mince, kdy každá strana má svoji důležitost. Škola má úzce navazovat na posláním rodičů vychovávat.

Aby docházelo ke zdárnému uskutečňování výchovného procesu, musí být splněna podmínka vzájemné **komunikace a kooperace** mezi rodinou a školou. Rodiče již dávno nejsou jen pasivními pozorovateli, toho jak škola kultivuje jejich děti, ale měli by se aktivně zapojovat a se školou spolupracovat při edukaci dětí.⁷⁴

Z toho plyne, že je třeba dbát na kvalitní komunikaci, která z pohledu sociální pedagogiky napomáhá k rozvoji partnerského vztahu mezi rodinou a školou. Tenhle vztah je vyznačován vzájemnou důvěrou, akceptací, empatií a spoluprací.

„Existují následující formy spolupráce:

- **Osobní kontakt pedagoga s rodiči dětí** - první návštěva ve škole (dny otevřených dveří), orientační setkání, návštěva pedagoga v rodině, čas příchodu a odchodu dítěte ze školy, telefonické rozhovory, konzultace mezi učiteli, rodiči a žáky, společná setkání (schůze a akce) a vzdělávací akce pro rodiče.
- **Všechny písemné formy komunikace a spolupráce pedagoga s rodiči dětí** - různé letáčky, brožury, příručky a webové stránky školy. Dále sem řadíme zpravodaj, to znamená třídní nebo školní časopis. Třetí možností jsou neformální zprávy o dítěti i dění ve škole. Velkou úlohu má i informační nástěnka pro rodiče, schránka pro návrhy a v neposlední řadě e-mailové služby a sms zprávy.
- **Účast rodičů ve třídě nebo škole** - Rodič se může zúčastňovat dění ve škole jako pozorovatel, návštěvník, jako rodič odborník, rodič asistent nebo se může stát členem rodičovské rady.⁷⁵

⁷⁴ PRUCHA, J., Přehled pedagogiky. Portál. 2009.

⁷⁵ KREJČOVÁ, V. Aktuální témata výchovy a vzdělávání ve škole: Texty pro studijní disciplínu Teorie výchovy. *Aktuální témata výchovy a vzdělávání ve škole* [online]. 2005 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Spolupr%C3%A1ce_rodiny_a_%C5%A1koly

Prostředí školy má nezanedbatelný vliv zejména na sebereflexi a sebepojetí žáka. Děti a adolescenti díky své větší vnímavosti jsou více ovlivnitelní, proto škola představuje významného činitele ve vývoji každého jedince⁷⁶

Proto role sociálního pedagoga ve školním prostředí by mohla výrazně přispět k utváření dobrého vztahu mezi rodinou a školou. Pozitivní komunikací s rodinou může ovlivnit řadu problémů vznikajících ve školním prostředí.

Sociální pedagog se svým zaměřením řadí do pomáhajících profesí, kdy díky znalostem, zručností a kompetencemi je schopen pracovat nejen se skupinami, ale i jednotlivci. Proto školské prostředí by mohlo být jedním ze základních působišť práce sociálních pedagogů.

Předpokladem pro práci ve školním prostředí jsou i všeobecné kompetence sociálního pedagoga.

Laca uvádí, že všeobecné kompetence spočívají především v pomoci dětem, mládeži a dospělým v nepříznivých sociálních situacích. Sociální pedagog by měl být tzv. „hledáčem“ možností zlepšení kvality života dětí, mládeže a rodin prostřednictvím výchovy, vzdělávání, prevence a poradenství.⁷⁷

⁷⁶ SEDLÁČKOVÁ, D., Rozvoj zdravého sebevědomí žáka. 2009.

⁷⁷ LACA, S., Sociální pedagogika. Institut mezioborových studií. 2011.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 PRAKTICKÁ ČÁST

4.1 Metody, cíle výzkumu a stanovení hypotéz

Pro dosažení cílů mé práce jsem si zvolila sociologický výzkum kvantitativní charakteru. Pak jsem si stanovila několik hypotéz k danému tématu. Hypotéza je v sociologickém výzkumu předpokládanou domněnkou. Ne však každá domněnka musí být vědeckou hypotézou. Při výzkumu jsem použila statistickou metodu sběru dat. Statistická metoda využívá statistických dat, týkajících se sociálních jevů.

„Hlavním cílem výzkumníka v kvantitativním výzkumu je třídění údajů a vysvětlení příčin existence nebo změny jevů. Přesné údaje umožňují zevšeobecnování a vyslovování předpovědí o jevech. Hlavním cílem kvalitativního výzkumu je porozumět člověku, tedy především chápat jeho vlastní hlediska – jak on vidí věci a posuzuje jednání. Podle zásad kvalitativního výzkumu je každý člověk nebo skupina lidí jedinečná. Má vlastnosti, kterými se podstatně liší od jiného člověka nebo skupin. Má se zkoumat hlavně holisticky, vcelku.“⁷⁸

Provedla jsem dotazníkové šetření u dětí navštěvující 7. třídu základní školy. Dotazník je měrný prostředek, prostřednictvím kterého se celkem snadno dá zjistit mínění lidí na jednotlivé jevy. Je to pravděpodobně nejčastěji používaná výzkumná metoda. Bývá sestaven z komplexu otázek, jejichž cílem je získat názory i fakta od respondentů ke zkoumanému tématu. V dotazníku jsem použila formu uzavřených a otevřených otázek. Při otevřených otázkách byla odpověď nechána na vůli respondenta. Výhodu kvantitativního dotazníkového výzkumu vidím především v tom, že:

- Lze naráz oslovit velký počet respondentů na velkém prostoru;
- uspořádanost rozsáhlého materiálu;
- časová a finanční nenáročnost;
- respondenti mají více času na promyšlení odpovědí;
- možnost zpracování pomocí výpočetní techniky.⁷⁹

Můžeme tedy poměrně rychle a ekonomicky nenáročně shromažďovat informace během poměrně krátkého časového horizontu. Další výhodou dotazníkového šetření je možné opakování i eventuální srovnávání výsledků v časovém odstupu. Za negativní faktor může

⁷⁸ GAVORA, P., Úvod do pedagogického výzkumu. Paido. 2000. s. 32

⁷⁹ JILČÍK, T., ZAPLETAL, L., Vybrané kapitoly ze sociologie. Institut mezioborových studií. 2008.

být považováno obtížné získávání ochotných respondentů pro vyplnění dotazníků a určité zkreslení výstupů vlivem subjektivního posouzení dotazovaných. Ne vždy lze ověřit správnost odpovědí.

Dotazníky při mé výzkumné práci byly anonymní, aby bylo dosaženo získání co největšího množství validních dat. Předpilotní výzkum, který proběhl mezi 20 náhodně vybranými žáky, jsem si ověřila, zda rozumí zadaným otázkám. Otázky byly koncipovány na základě podrobného studia odborné literatury a mou snahou bylo, aby otázky byly pro žáky srozumitelné a zřetelné. Dotazník byl stanoven v rozsahu 17 otázek, vyplnilo ho a odevzdalo 102 žáků sedmých tříd. Bylo použito 16 uzavřených otázek a 1 otázka otevřená. V úvodní části dotazníku byly zjišťovány základní demografické údaje, jako jsou pohlaví, věk. Další část již byla cíleně věnovaná problematice názorů na vzdělání a rodinné prostředí, v kterém děti žijí.

Cílem výzkumu bylo zjistit názor dětí ve věkové skupině 12 - 13 let na to, zda rodiče ovlivňují svými názory jejich další vzdělávání. Také mě zajímalo, zda děti chápou důležitost vzdělávání pro svoji budoucnost. Snahou práce je stanovit souvislost mezi dosaženým vzděláním rodičů a tím jaké mají děti názory na vzdělání.

Stanovení hypotéz

„Požadavky kladené na hypotézu

Předkládaná hypotéza musí splňovat následující požadavky:

- 1) Musí být vnitřně logicky konsistentní (tj. nesmí obsahovat logický rozpor).*
- 2) Nesmí odporovat žádné z těch dosud přijímaných teorií, o nichž nemáme vážný důvod pochybovat)*
- 3) Nesmí odporovat žádným empirickým údajům, které přijímáme jako fakta.*
- 4) Musí nabízet řešení problému, který byl podnětem pro jejich zavedení.*
- 5) Musí být testovatelná.“⁸⁰*

Hypotéza 1: Předpokládám, že děti, které vyrůstají v úplné rodině, více hovoří se svými rodiči o svém budoucím povolání a svých životních plánech než děti, které vyrůstají v rodině s rodičem a jeho novým partnerem.

⁸⁰ KUČERA, J., RADVAN, E., Vybrané problémy metodologie vědy. Institut mezioborových studií. 2010. s.63

Hypotéza 2: Domnívám se, že více názorem svých rodičů jsou ovlivněny dívky než chlapci.

Hypotéza 3: Předpokládám, že všichni oslovení žáci 7. tříd znají povolání svých rodičů.

Hypotéza 4: Předpokládám, že většina rodičů oslovených žáků 7. tříd, má středoškolské vzdělání.

Hypotéza 5: Domnívám se, že ti žáci, kteří komunikují se svými rodiči, chtějí, aby se jejich vlastní rodina podobala té, v které vyrůstaly.

Hypotéza 6: Domnívám se, že většina žáků 7. tříd považuje vzdělání za důležité.

Hypotéza 7: Předpokládám, že děti vysokoškolsky vzdělaných rodičů, zastávají názor, že jim střední školu vyberou rodiče.

4.2 Výběr respondentů

Pro provádění empirického sociologického výzkumu je výchozím předpokladem stanovení vhodného a správného objektu zkoumání.

„K dosažení reprezentativnosti je třeba, aby nastaly alespoň dvě podmínky:

- *dostatečná velikost výběrového souboru,*
- *výběrový mechanismus, který umožní, stejnou pravděpodobnost výběru všem objektům,*
- *vybraný soubor má mít stejné charakteristiky jako soubor základní.⁸¹*

Jako výzkumný vzorek jsem si určila žáky základních škol, kteří navštěvují 7. třídu. Jejich věk je v rozmezí 12 - 13 let.

Po předchozí domluvě s vedením školy vlastní výzkum proběhl v prosinci 2013 na třech základních školách – ZŠ Ivančická, Moravský Krumlov, ZŠ Klášterní, Moravský Krumlov a ZŠ Hudcova, Brno.

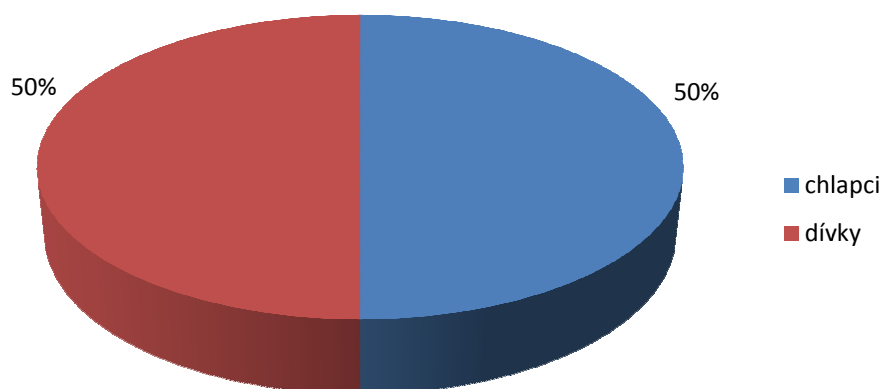
Výsledky výzkumu jsou uvedeny v podobě relativních četností (%). Z důvodů větší názornosti výsledků jsou zaznamenány v procentuálních koláčích.

⁸¹ JILČÍK, T., ZAPLETAL, L., Vybrané kapitoly ze sociologie. Institut mezioborových studií. 2008. s. 44.

4.3 Vlastní výzkum

Otázka č. 1 Pohlaví respondentů

Graf č. 1 Pohlaví respondentů

Tabulka č. 1 Pohlaví respondentů

Pohlaví respondentů	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Chlapci	51	50 %
Dívky	51	50%
celkem	102	100%

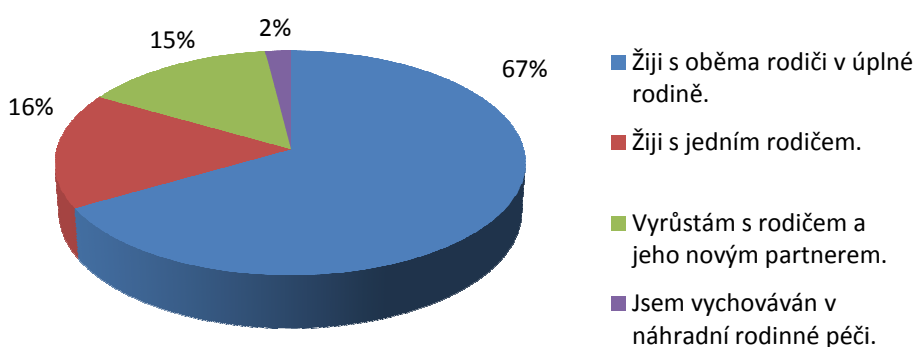
Sledovaný soubor tvořilo celkem 102 respondentů, z toho ženského pohlaví bylo 51 osob, což je přesně 50%. Dotazovaných zástupců mužského pohlaví tvořilo také 51 osob, tedy také 50%.

Otázka č. 2 **Věk respondentů**

V téhle otázce jsem se ve svém dotazníkovém výzkumu ptala na věk dětí. Výzkum je zaměřena na žáky 7 tříd. Věkový průměr respondentů, tedy vyšel na 12,42 let.

Otázka č. 3 **V jakém typu rodiny vyrůstáš?**

Graf č. 2 V jakém typu rodiny vyrůstáš?

Tabulka č. 2 V jakém typu rodiny vyrůstáš?

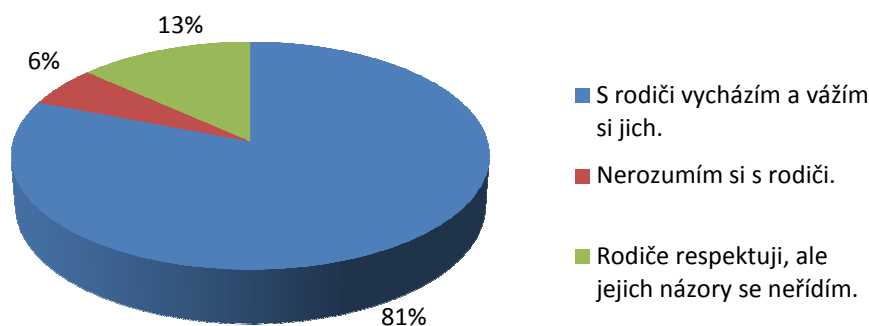
V jakém typu rodiny vyrůstáš?	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Žiji s oběma rodiči v úplné rodině.	68	67%
Žiji s jedním rodičem v neúplné rodině.	17	16%
Vyrůstám s rodičem a jeho novým partnerem.	15	15%
Jsem vychováván v náhradní rodinné péči.	2	2%
	102	100%

V této dotazované otázce měli respondenti na výběr, ze čtyř možných variant. Nejvíce z dotazovaného souboru, žije s oběma rodiči. Ze 102 (100%) dotazovaných s oběma rodiči

žije 68 dětí (67%). Dále pak s jedním rodičem žije 17 dětí (16%) a 15 (15%) dětí vyrůstá v rodině s jedním rodičem a jeho novým partnerem. Pouhé 2 děti (2%) z celkového počtu respondentů, žije v náhradní rodinné péči, což nebylo blíže specifikováno. Může to tedy být dětský domov, pěstounská péče a jiné.

Otázka č. 4 Jaký máš vztah k rodičům.

Graf č. 3 Jaký máš vztah k rodičům.

Tabulka č. 3 Jaký máš vztah k rodičům.

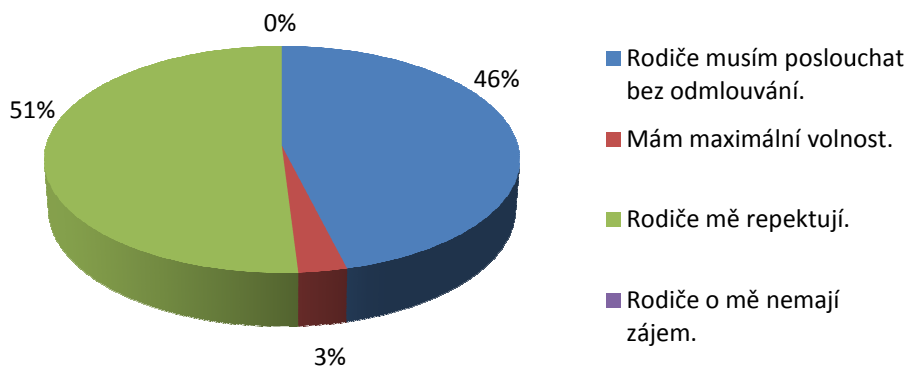
Jaký máš vztah k rodičům.	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Vycházím s nimi a vážím si jich.	81	81%
Nerozumím si s rodiči, nemáme si co říci.	6	6%
Respektuji je, ale jejich názory nesdílím	14	13%
Celkem	102	100%

V této otázce měli respondenti na výběr ze tří možností. Největší část dotazovaných 85 (81%) odpověděla, že s rodiči vychází a váží si jich. 6 respondentů (6%) si s rodiči

nerozumí a nemá si co říci. 14 oslovených (13%) své rodiče respektuje, ale jejich názory se neřídí.

Otázka č. 5 Jaký myslíš, že mají rodiče k tobě vztah?

Graf č. 4 Jaký myslíš, že mají rodiče k tobě vztah?

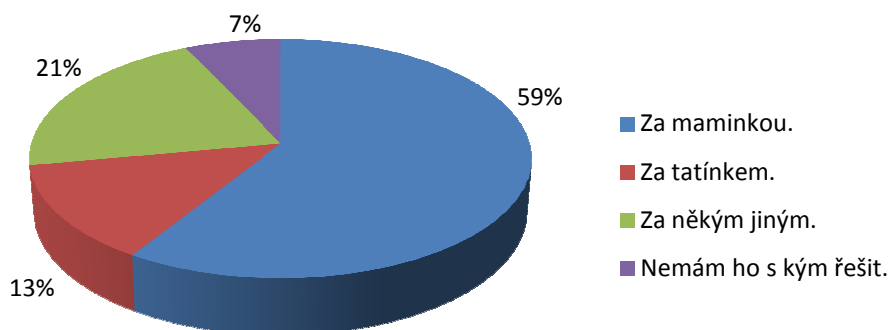
Tabulka č. 4 Jaký myslíš, že mají rodiče k tobě vztah?

Jaký myslíš, že mají rodiče k tobě vztah?	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Musím poslouchat bez odmlouvání.	47	46%
Mám maximální volnost v jednání a rozhodování.	3	3%
Rodiče mě respektují, mohu se svobodně rozhodnout.	52	51%
Rodiče o mě nemají zájem.	0	0%
Celkem	102	100%

Při položení páté otázky, odpovědělo nejvíce 47 dětí (46%), že své rodiče musí poslouchat bez odmlouvání. Maximální volno v rodinném prostředí mají 3 děti (3%). Děti, které rodiče respektují a mohou se svobodně rozhodnout, ve výzkumném souboru bylo 52 (51%). V téhle otázce, žádné dítě neodpovědělo, že o něj rodiče nemají zájem.

Otázka č. 6 Za kým jdeš, když máš problém?

Graf č. 5 Za kým jdeš, když máš problém?

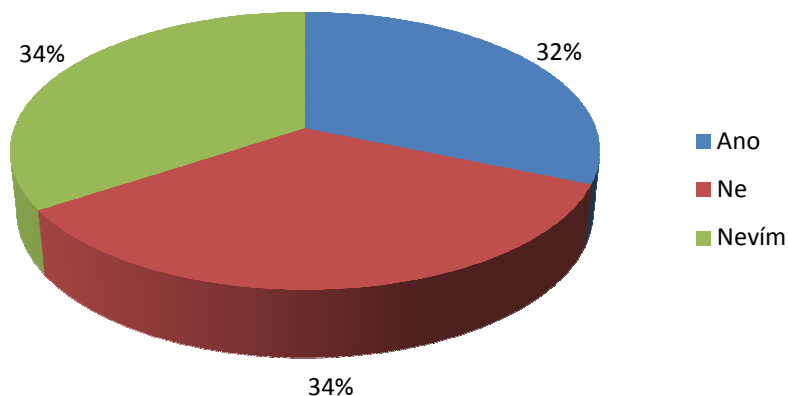
Tabulka č. 5 Za kým jdeš, když máš problém?

Za kým jdeš, když máš problém?	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Za maminkou.	76	59%
Za tatínkem.	17	13%
Za někým jiným.	27	21%
Nemám ho s kým řešit	9	7%
	102	100%

Tato otázka byla zaměřena na zjištění toho, koho si dítě v rodině vyhledává v případě, když nastane nějaký problém. Nejvíce dětí a to 76 (59%) při vzniku problému vyhledají matku. 17 dětí (13%) se svými starostmi jde za otcem. 27 (21%) dětí uvedla, že při problému vyhledají někoho jiného, např. kamaráda, třídní učitelku nebo svého sourozence. 9 dětí (7%) nemají svůj problém s kým řešit.

Otázka č. 7 Ovlivňují rodiče Tvůj názor a pohled na svět?

Graf č. 6 Ovlivňují rodiče Tvůj názor a pohled na svět?

Tabulka č. 6 Ovlivňují rodiče Tvůj názor a pohled na svět?

Ovlivňují rodiče Tvůj názor a pohled na svět?	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Ano	32	32%
Ne	35	34%
Nevím	35	34%
	102	100%

Z celkového počtu 102 dotazovaných odpovědělo 32 (32%) respondentů, že jeho rodiče ovlivňují jeho názor a pohled na svět. 35 (34%) si myslí, že jeho rodiče jeho názor neovlivňují a 35 (34%) neví, zda rodiče jsou ti, kteří jej ovlivňují.

Otázka č. 8 **Stručně popiš, jaké jsou tvé životní plány?**

V této otázce byl dětem dán prostor, aby se stručně a vlastními slovy vyjádřily. Předkládám ty názory, které mne zaujaly.

Z 51 (100%) dívek odpovědělo 13 (26%) dívek, že by si přály mít velkou a šťastnou rodinu. 16 (31%) dívek si přeje vystudovat vysokou a mít šťastnou rodinu. 22 (43%) dívek nepopsalo slovně své životní plány.

Předkládám doslovné odpovědi některých dívek:

„Chtěla bych v životě dosáhnout něčeho velkého, např. udělat si vysokou a mít velkou a šťastnou rodinu a mít ji velkou, jako mám teď. Nechci zklamat svoje rodiče a tím, že se chci dostat na vysokou, jim oplatit to, jak mě vychovaly.

Chtěla bych vystudovat vysokou, najít si dobro práci a být šťastná se svou rodinou.

Chtěla bych vystudovat střední školu s maturitou a potom jít na vysokou.

Chtěla bych jít na konzervatoř. Mít pěkný život, manžela a děti.

Chtěla bych mít rodinu domek a šťastnou rodinu.“

Z 51 (100%) chlapců by chtělo 10 (20%) jít na vysokou školu. 23 (45%) chlapců si přeje jít na střední školu. V obou skupinách chlapců, kteří vědí, že chtějí studovat, se také poměrně často společně se studiem objevuje přání mít rodinu, dům a děti. 18 (35%) chlapců zatím nemají žádné dlouhodobé plány nebo jejich plány jsou pravděpodobně ve většině případů nereálné (např. být milionářem, hrát profesionálně golf a fotbal...aj).

Předkládám názory, které mi přišly zajímavé:

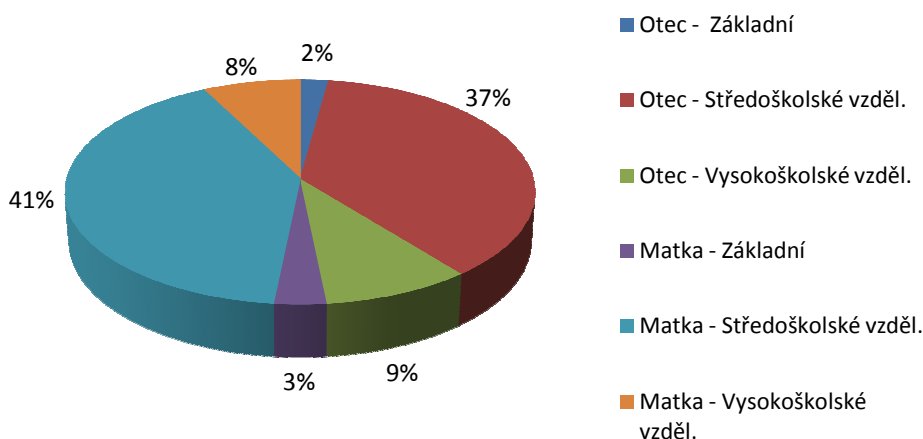
„Chtěl bych se dostat na gymnázium a jít na vysokou školu a mít dobrý plat, rodinu a kamarády.

Vystudovat vysokou školu. Dělat dobré povolání, kterým bych živil sebe a rodinu a zbyly nám peníze na volný čas.

Hrát fotbal ve Španělské lize s Ronaldem.“

Otázka č. 9 Víš jaké vzdělání mají tvoji rodiče?

Graf č. 7 Víš jaké vzdělání mají tvoji rodiče?

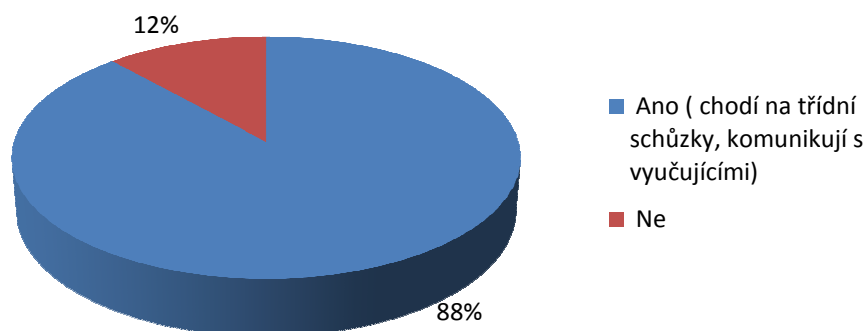
Tabulka č. 7 Víš jaké vzdělání mají tvoji rodiče?

Víš jaké vzdělání mají tvoji rodiče?	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Otec – základní vzdělání	4	2%
Otec – středoškolské	69	37%
Otec – vysokoškolské	17	9%
Matka – základní vzdělání	6	3%
Matka – středoškolské	76	41%
Matka – vysokoškolské	14	8%

Tato otázka byla složitější. Dotazovaní museli uvést nejprve vzdělání otce a pak matky. 4 (2%) z dotazovaných uvedlo, že jejich otec má základní vzdělání. 69 (37%) otců dotazovaných dětí má středoškolské vzdělání a vysokoškolské vzdělání uvedlo u svého otce 17 (9%) dětí. Kdežto 6 (3%) matek má základní vzdělání, 76 (41%) matek dětí má středoškolské vzdělání a 14 (8%) uvedlo, že jejich matky mají vysokoškolské vzdělání.

Otázka č. 10 Zajímají se tví rodiče o záležitosti týkající se školy?

Graf č. 8 Zajímají se tví rodiče o záležitosti týkající se školy?

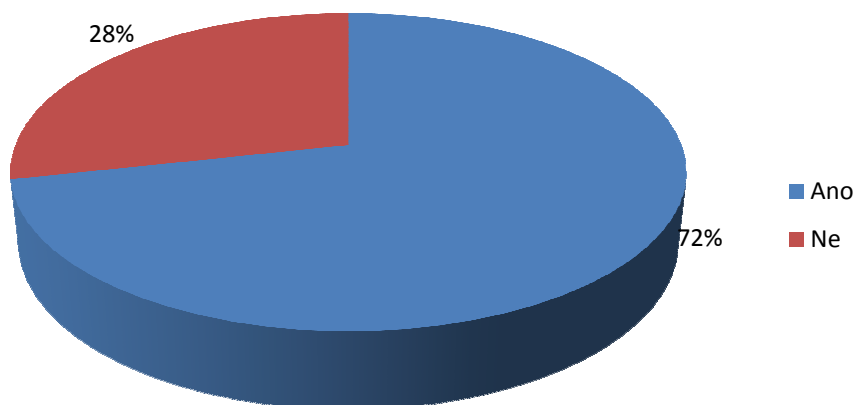
Tabulka č. 8 Zajímají se tví rodiče o záležitosti týkající se školy?

Zajímají se tví rodiče o záležitosti týkající se školy?	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Ano	91	88%
Ne	12	12%
	102	100%

Velká část dotazovaných respondentů 91 (88%) odpovědělo, že jejich rodiče se zajímají o záležitosti týkající se školy, což znamená, že chodí na třídní schůzky, komunikují s vyučujícími aj. 12 (12%) respondentům se rodiče o školu nezajímají.

Otázka č. 11. **Mluvíš se svými rodiči o tom, jaké povolání by tě bavilo?**

Graf č. 9 Mluvíš se svými rodiči o tom, jaké povolání by tě bavilo?

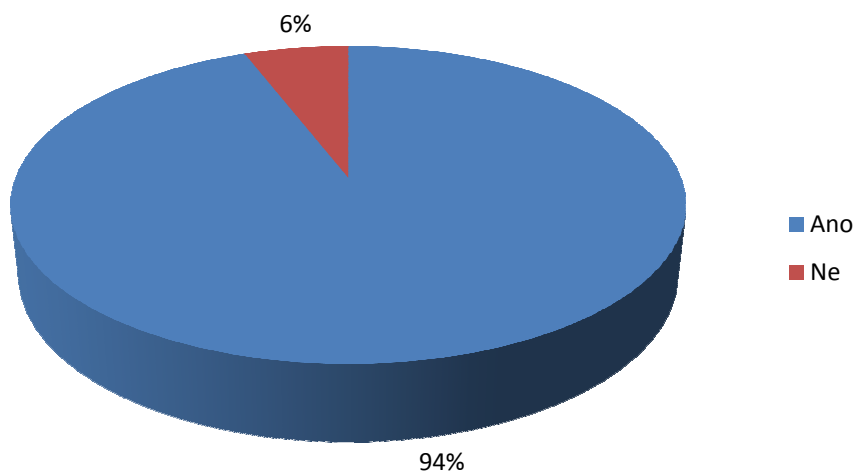
Tabulka č. 9 Mluvíš se svými rodiči o tom, jaké povolání by tě bavilo?

Mluvíš se svými rodiči o tom, jaké povolání by tě bavilo?	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Ano	73	72%
Ne	29	28%
	102	100%

Z celkového počtu 102 (100%) žáků mluví se svými rodiči o svém budoucím povolání 73 (72%) dotazovaných žáků. 29 (28%) o svém budoucím povolání se svými rodiči nehovoří.

Otázka č. 12. Víš, jaké povolání mají tví rodiče?

Graf č. 10 Víš, jaké povolání mají tví rodiče?

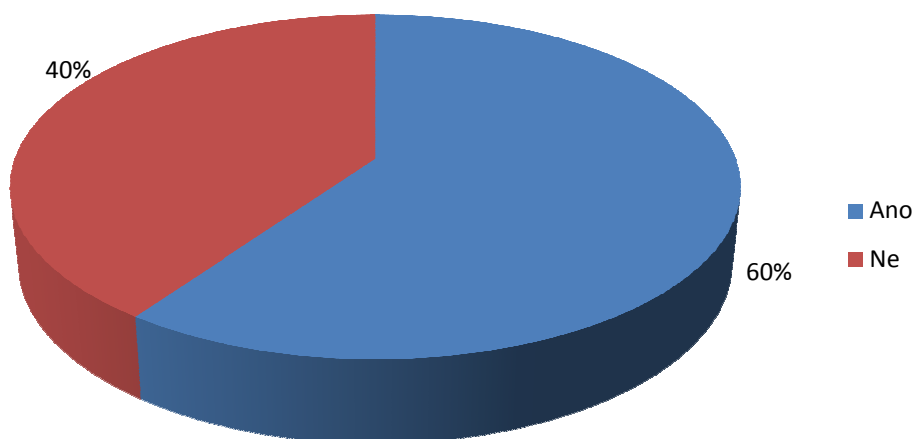
Tabulka č. 10 Víš jaké povolání mají tví rodiče?

Víš jaké povolání mají tví rodiče?	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Ano	96	94%
Ne	6	6%
	102	100%

V této otázce měli dotazovaní na výběr ze dvou možností. Pouhých 6 (6%) dětí nevědělo, jaké povolání mají jeho rodiče. 96 (94%) dětí zná povolání svých rodičů.

Otázka č. 13 Bavíte se doma o tom, na jakou školu bys chtěl po ukončení základní školy jít?

Graf č. 11 Bavíte se doma o tom, na jakou školu bys chtěl po ukončení základní školy jít?

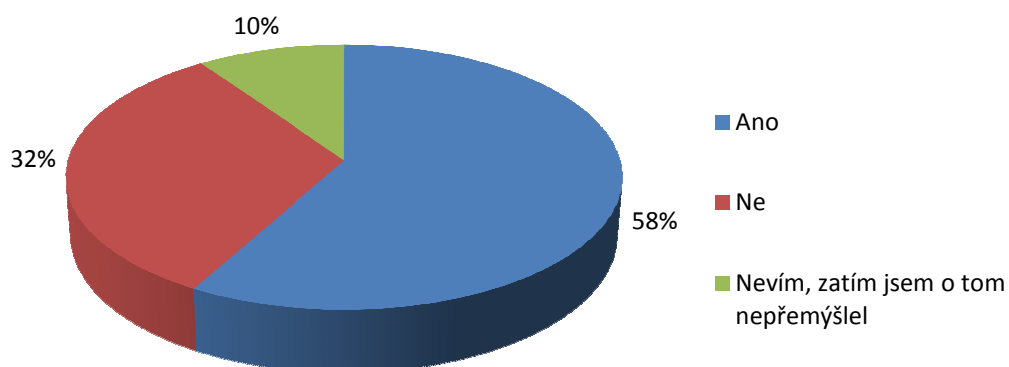
Tabulka č. 11 Bavíte se doma o tom, na jakou školu bys chtěl po ukončení základní školy jít?

Bavíte se doma o tom, na jakou školu bys chtěl po ukončení základní školy jít?	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Ano	61	60%
Ne	41	40%
	102	100%

O tom na jakou střední školu by po ukončení základní školy chtělo se dítě jít, se doma baví s rodiči 61 (60%) dětí. 41 (40%) žáků sedmých tříd se zatím o svém dalším studiu po základní škole doma s rodiči nebaví.

Otázka č. 14 Myslíš si, že školu, na kterou půjdeš si vybereš sám nebo ti ji určí rodiče?

Graf č. 12 Myslíš si, že školu, na kterou půjdeš si vybereš sám nebo ti ji určí rodiče?

Tabulka č. 12 Myslíš si, že školu na kterou půjdeš si vybereš sám nebo ti ji určí rodiče?

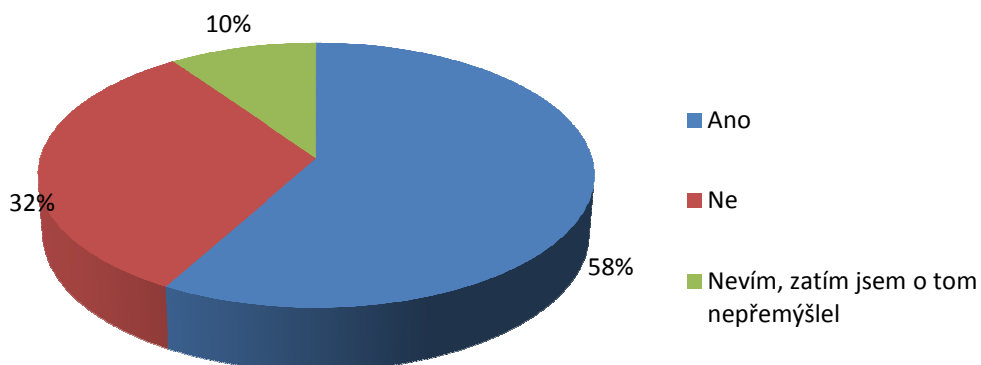
Myslíš si, že školu na kterou půjdeš si vybereš sám nebo ti ji určí rodiče?	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Vyberu si sám	56	55%
Určí rodiče	33	32%
Nevím	13	13%
	102	

56 (55%) dětí si myslí, že až si budou vybírat střední školu budou si ji moci vybrat sami.

33 (32%) dětí si myslí, že jim střední školu určí rodiče a 13 (13%) neví.

Otázka č. 15 Myslíš si, že vzdělání je v životě důležité?

Graf č. 13 Myslíš si, že vzdělání je v životě důležité?

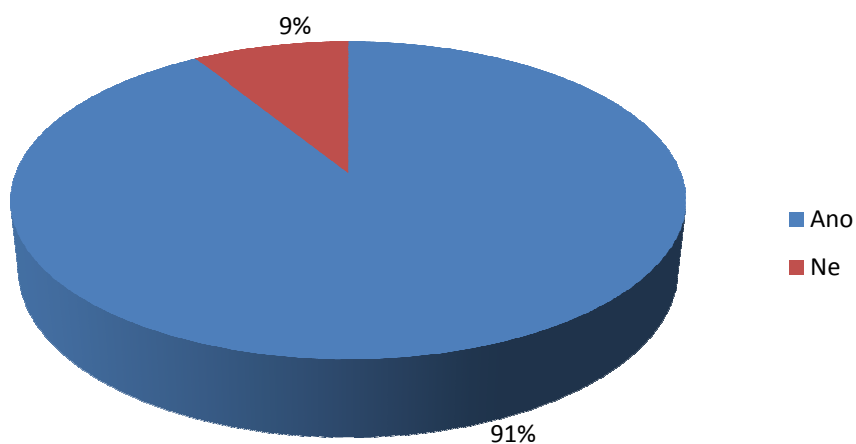
Tabulka č. 13 Myslíš si, že vzdělání je v životě důležité?

Myslíš si, že vzdělání je v životě důležité?	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Ano	76	74%
Ne	20	20%
Nevím, zatím jsem o tom nepřemýšlel	6	6%
	102	100%

76 (74%) dětí ve věku 12.-13.let si již myslí, že vzdělání je pro jejich život důležité. 20 (20%) dětí zatím nepovažuje vzdělání pro jejich život důležité. A 6 (6%) dětí o tom dosud nepřemýšlelo.

Otázka č. 16 **Povídají si tví rodiče s tebou o škole a o tom co tě baví a čím bys chtěl být?**

Graf č. 14 **Povídají si tví rodiče s tebou o škole a o tom co tě baví a čím bys chtěl být?**

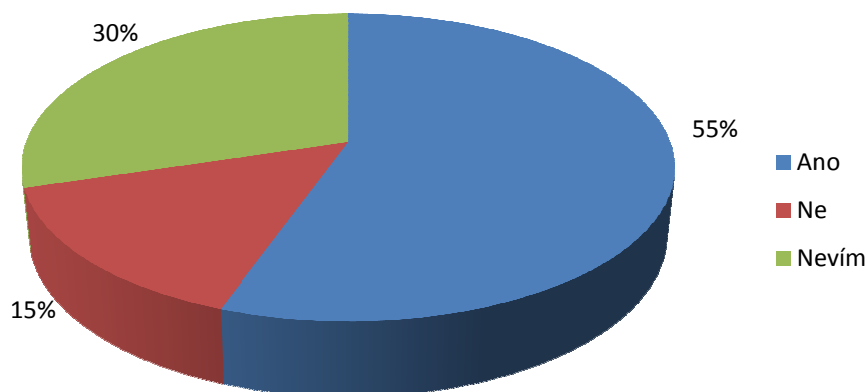
Tabulka č. 14 **Povídají si tví rodiče s tebou o škole a o tom co tě baví a čím bys chtěl být?**

Povídají si tví rodiče s tebou o škole a o tom co tě baví a čím bys chtěl být?	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Ano	93	91%
Ne	9	9%
	102	100%

V této otázce odpovědělo 93 (91%) dětí, že si s ním rodiče o jeho dalším životě povídají. S malou částí dotazovaných 9 (9%) si rodiče o škole a dalším plánování životní cesty rodiče nepovídají.

Otázka č.17 **Až budeš zakládat vlastní rodinu, chceš, aby se podoba té, ve které vyrůstáš?**

Graf č.15 Až budeš zakládat vlastní rodinu, chceš, aby se podoba té, ve které vyrůstáš?

Tabulka č.15 Až budeš zakládat vlastní rodinu, chceš, aby se podoba té, ve které vyrůstáš?

Až budeš zakládat vlastní rodinu, chceš, aby se podoba té, ve které vyrůstáš?	Absolutní četnost	Relativní četnost v %
Ano	56	55%
Ne	16	15%
Nevím	30	30%
	102	100%

Poslední otázka v mém dotazníkovém výzkumu směřovala na zjištění názoru, zda rodina, ve které dotazovaní vyrůstají, se má podobat té, kterou v budoucnu chtějí založit. 56 (55%) dotazovaných dětí odpovědělo, že by chtěly, aby se jejich rodina podoba té, ve které žijí. 16 (15%) dětí nechce, aby se jejich rodina podobala té, ve které vyrůstají. 30 (30%) dětí ještě nemají představu o rodině, kterou budou v budoucnu zakládat.

4.4 Analýza a prezentace výzkumu

Výzkum byl zaměřen především na to, zda již žáci 7 tříd mají nějakou představu o svých životních plánech, své budoucnosti a důležitosti vzdělávání pro svůj život. Dále jsem se zaměřila na to, do jaké míry ovlivňuje děti rodina a rodinné prostředí, v kterém žijí.

Celkem se výzkumu zúčastnilo a dotazník odevzdalo 102 respondentů, z nichž bylo 51 chlapců a 51 dívek ve věku mezi 12 - 13 lety

Pro potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz bylo třeba shrnout získané informace a vyhodnotit je podle stanovených hypotéz.

Hypotéza 1: Předpokládám, že děti, které vyrůstají v úplné rodině, více hovoří se svými rodiči o svém budoucím povolání a svých životních plánech než děti, které vyrůstají v rodině s rodičem a jeho novým partnerem.

Dle dotazníkového výzkumu odpovědělo, 68 (100%) respondentů, že vyrůstá v úplné rodině. Z toho 59 (86,8) hovoří se svými rodiči o svém budoucím povolání a plánech a 9 (13,2%) se svými o svém dalším povolání nehovoří.

Dětí, které žijí s rodičem a jeho novým partnerem, je v mém výzkumu 16 (100%), z toho se svým rodičem hovoří o svém dalším životě 14 (87,5%) respondentů a s rodiči nehovoří 2 (12,5%) respondentů.

Porovnála jsem tedy zjištěné výsledky a ve výzkumu jsem zjistila, že více se svými rodiči hovoří děti, které žijí s rodičem a jeho novým partnerem.

Hypotéza se tedy nepotvrdila.

Hypotéza 2: Domnívám se, že více názorem svých rodičů jsou ovlivněny dívky než chlapci.

Celkově se mého výzkumu účastnilo 102 (100%) respondentů. Z toho 51(50%) chlapců a 51 (50%) dívek.

Chlapci při položení otázky: Zda ovlivňují rodiče jejich názor a pohled na svět, odpověděli v 17 případech ano, v 15 případech ne, v 19 případech nevím.

Dívky při položení stejné otázky odpověděly v 14 případech ano, v 20 případech ne a 17 dívek nevědělo.

Porovnála jsem tedy zjištěné výsledky a ve výzkumu bylo zjištěno, že více názorem a pohledem na svět jsou ovlivněni chlapci než dívky.

Hypotéza se nepotvrdila.

Hypotéza 3: Předpokládám, že všichni oslovení žáci 7 tříd znají povolání svých rodičů.

Celkově dotázaných respondentů bylo 102 (100%). Pouhých 6 (6%) dětí nevědělo, jaké povolání mají jeho rodiče. 96 (94%) dětí ví, jaké povolání rodiče mají.

Ze zjištěných výsledků výzkumu, bylo zjištěno, že většina dětí ví, jaké povolání mají jeho rodiče.

Hypotéza se potvrdila.

Hypotéza 4: Předpokládám, že většina rodičů oslovených žáků 7. tříd, má středoškolské vzdělání.

Tato otázka byla složitější. Dotazovaní museli uvést nejprve vzdělání otce a pak matky. 4 (2%) z dotazovaných uvedlo, že jejich otec má základní vzdělání. 69 (37%) otců dotazovaných dětí má středoškolské vzdělání a vysokoškolské vzdělání uvedlo u svého otce 17 (9%) dětí. Kdežto 6 (3%) matek má základní vzdělání, 76 (41%) matek dětí má středoškolské vzdělání a 14 (8%) uvedlo, že jejich matky mají vysokoškolské vzdělání.

Porovnála jsem tedy výsledky zjištěného výzkumu a vyšlo mi, že 69 (37%) otců dotazovaných dětí má středoškolské vzdělání a 76 (41%) matek dotazovaných dětí má rovněž středoškolské vzdělání. Zbylý počet rodičů má základní, nebo vysokoškolské vzdělání. Podle zjištěných výsledků je tedy patrné, že nejvíce rodičů má středoškolské vzdělání.

Hypotéza se potvrdila.

Hypotéza 5: Domnívám se, že většina žáků, kteří vychází se svými rodiči, až budou zakládat svoji rodinu, chtějí, aby se podoba té, ve které vyrůstají.

Největší část dotazovaných 85 (100%) odpověděla, že s rodiči vychází a váží si jich. Z těchto respondentů jich 39 (46 %) respondentů uvedlo, že až budou zakládat svoji rodinu, bude se jejich vlastní rodina podobat té, ve které žijí. 10 (12 %) respondentů při zakládání své rodiny nechce, aby se jejich vlastní rodina podoba té, ve které žijí. A 36 (42 %) respondentů uvedlo, že neví, zda chtějí, aby se jejich vlastní rodina podobala té, ve které vyrůstají.

Po porovnání výsledku jsem tedy došla k závěru, že většina dětí, které vychází se svými rodiči, při zakládání rodiny bude preferovat model rodiny, ve které vyrostly.

Hypotéza se potvrdila.

Hypotéza 6: Domnívám se, že většina žáků 7. tříd považuje vzdělání za důležité.

76 (74%) dětí ve věku 12 -13 let si již v tomto věku myslí, že vzdělání je pro jejich život důležité. 20 (20%) dětí zatím nepovažuje vzdělání pro jejich život důležité. A 6 (6%) dětí o tom dosud nepřemýšlelo.

Po porovnání výsledků výzkumu bylo tedy zjištěno, že žáci sedmých tříd považují vzdělání za důležité.

Hypotéza se potvrdila.

Hypotéza 7: Předpokládám, že děti vysokoškolsky vzdělaných rodičů zastávají názor, že jim střední školu vyberou rodiče.

Vysokoškolsky vzdělaných matek a otců mělo celkem 31 (100%) dětí, z tohoto počtu 18 (58%) odpovědělo, že jim rodiče určí školu. Ostatní děti 10 (32 %) si podle svého mínění myslí, že si mohou střední školu určit sami a 3 (10%) zatím o výběru střední školy nepřemýšlely.

Ze zjištěných výsledků tedy vyšlo, že si více dětí vysokoškolsky vzdělaných rodičů myslí, že jim střední školu určí a vyberou rodiče.

Hypotéza se potvrdila.

ZÁVĚR

Sociální pedagogika je vědou, která se zaměřuje na každodenní život jedince a zvládání jeho životních situací. Její základním východiskem je především zabývat se prožíváním a chováním lidí – jedinců, sociálních skupin v sociálních souvislostech života a působit na rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny. Pro sociálního pedagoga je tedy nutná nejen znalost osobnosti, ale především všech vlivů působících na formování člověka. Osobnost je tedy výsledkem interakce zděděného, vrozeného a naučeného.

Teoretická část mé diplomové práce se skládá ze tří kapitol. V první kapitole se zabývám rodinou, funkcí rodiny, významem rodiny a vlivem společenského prostředí na děti. Determinanty výchovy v rodině se popisují ve druhé kapitole. Poslední, tedy třetí kapitola teoretické části nese název Vzdělávání. V této kapitole se zabývám posláním, úlohou a funkcí školy, systémem vzdělávání v ČR, ale také se snažím o hledání spolupráce rodiny a školy z pohledu sociální pedagogiky.

Obsahem praktické části byl výzkum, který jsem prováděla na třech základních školách Jižní Moravy. Jako výzkumný vzorek jsem si vybrala žáky sedmých tříd, kdy věkový průměr této skupiny je 12,42 let. Zjišťování potřebných dat bylo prováděno dotazníkovou formou. V poslední části tedy vyhodnocuji několik mnou stanovených hypotéz

Cílem mé diplomové práce bylo zjistit názor dětí ve věkové skupině 12 - 13 let na to, zda si myslí, že jejich rodiče ovlivňují svými postoji jejich další vzdělávání. Také mě zajímalo, jestli děti chápou důležitost vzdělávání pro svoji budoucnost. Mou snahou bylo také zjistit souvislost dosaženého vzdělání rodičů s tím, jaký mají názor na vzdělání dětí.

Jako východisko svého výzkumu jsem si zvolila několik hypotéz, které mi měly přiblížit názory žáků sedmých tříd. Na základě uvedených poznatků jsem dospěla k závěru, že děti o své další budoucnosti přemýšlí a vzdělání, či profesní zaměření jsou pro ně důležité, i když na konečné rozhodnutí mají ještě čas. Také jsem se ve svém výzkumu přesvědčila o tom, že většina rodičů se svými dětmi komunikují a řeší i záležitosti týkající se školy. Rodina v životě dítěte je tedy nezastupitelnou institucí působící na rozvoj dítěte, zejména v oblasti poznávacích procesů a to nejen individuálně, ale i specificky.

Tyto poznatky však zcela nezobecňuji, neboť jsem si vědoma malého počtu respondentů. Protože jsem nevhodně zvolila některé otázky v mém dotazníkovém výzkumu, nepodařilo

se mi zjistit žádnou souvislost mezi dosaženým vzděláním rodičů a názory dětí na své další vzdělávání.

Mým osobním názorem je tedy to, že pro dítě a jeho rozvoj nezáleží na vzdělání rodičů, ale především a hlavně na osobním příkladu rodiče ve vztahu k práci, společnosti a prostředí.

Má diplomová práce z pohledu sociální pedagogiky mi připadá přínosná především v tom, že je nutné poukazovat na důležitost spolupráce rodiny a školy při volbě povolání a dalšího vzdělávání dětí. Sociální pedagog při působení na základních školách by jako jednu ze svých činností mohl být nápomocen v poradenství rodičům i dětem ve volbě dalšího vzdělávání. Věková skupinu žáků sedmých tříd dává vhodný prostor a čas pro předkládání a hledání možných řešení při volbě v oblasti dalších studií navazujících na základní školu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Bratislava: 2008. Univerzita Komenského Bratislava, Filozofická fakulta. 251 s. ISBN 978-809-6994-403.
- BAŠTECKÁ, Bohumila, *Psychologická encyklopedie/aplikovaná psychologie*. Praha: 2009. Portál. 520 s. ISBN 978-80-7367-470-0
- BERNEOVÁ, H., Patricia, SAVARY, M., Louis, *Jak nevychovat dítě s pocitem méněcennosti*. Praha:1998. 136 s. Portál. ISBN 80-7178-192-4
- BRISCH, H. Karl, *Bezpečná výchova*. Praha: 2012 Portál. 157 s. ISBN 978-80-262-0063-5
- COLOROSOVÁ, Barbara, *Krizové situace v rodině*. Praha: 1999. Euromedia Group. 240 s. ISBN 978-80-249-1027-7
- ČAČKA, Otto, *Nástin psychologie I*. Brno: 2001. Paido. 90 s. ISBN 80-85931-94-X
- ČAČKA, Otto, *Nástin psychologie II*. Brno:2002 Paido. 105 s. ISBN 80-7315-016-6
- DOBSON, James, *Výchova dětí*. Brno: 1995. Nová naděje. 237 s. ISBN 80-901726-5-2
- EYROVI, Linda, a Richard, *Jak naučit děti hodnotám*. Praha: 2007 Portál. 156 s. ISBN 978-80-7367-275-1
- GAVORA, Peter, *Úvod do pedagogického výskumu*. Praha: 2000 Paido. 207 s. ISBN 80-85931-79-6
- HAVLÍK, Radomír, KOŤA, Jaroslav, *Sociologie výchovy a školy*. Praha: 2002 Portál. 174 s. ISBN 80-7178-635-7
- HELUS, Zdeněk, *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: 2004. Portál. 228 s. ISBN 80-7178-888-0
- HELUS, Zdeněk, *Psychologie pro střední školy*. Praha: 1999. Fortuna. 119 s. ISBN 80-7168-406-6
- JANOŠOVÁ, Pavlína, *Dívčí a chlapecká identita*. Praha: 2008. Grada. 288 s. ISBN 978 – 80-247-2284-9
- KAUFMANNOVÁ-HUBEROVÁ, Gertrud, *Děti potřebují rituály*. Praha: 1998 Portál. ISBN 80-7178-203-3
- KOHOUTEK, Rudolf, *Vývoj a výchova dítěte v rodině*. Brno: 1998. Akademické nakladatelství s.r.o. 17 s. ISBN 80-7204-105-3

- KOHOUTEK, Rudolf, *Základy psychologie*. Brno: 1996. Akademické nakladatelství s.r.o. 183 s. ISBN 80-85867-94-X
- KOPŘIVA, Pavel, NOVÁČKOVÁ, Jana a kol., *Respektovat a být respektován*. Bystřice pod Hostýnem: 2012 Spirála. 286 s. ISBN 978-80-904030-0-0
- KRAUS, Blahoslav, *Základy sociální pedagogiky*. Praha: 2008. Portál. 215 s. ISBN 978-80-7376-383-3
- KRAUS, Blahoslav, SÝKORA, Petr, *Sociální pedagogika I*. Brno: 2009. Institut mezioborových studií. 61 s.
- KRAUS, Blahoslav, *Sociální pedagogika II*. Brno: 2007. Institut mezioborových studií. 77 s.
- KRAUS, Blahoslav, *Teorie výchovy*. Brno: 2006. Institut mezioborových studií. 30 s.
- KREJČOVÁ, V. *Aktuální témata výchovy a vzdělávání ve škole: Texty pro studijní disciplínu Teorie výchovy. Aktuální témata výchovy a vzdělávání ve škole* [online]. 2005 [cit. 2014-03-08].
Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Spolupr%C3%A1ce_rodiny_a_%C5%A1koly
- LACA, Slavomír, PASTERNAKOVÁ, Lenka, *Komunikácia vo svete edukácie*. Brno: 2012. Institut mezioborových studií. 194 s. ISBN 978-80-87182-30-7
- LACA, Slavomír, *Sociální pedagogika*. Brno: 2011. Institut mezioborových studií. 211 s. ISBN 978-80-87182-19-2
- LACA, Slavomír, *Výchova-rodina-hodnoty*. Brno: 2013. Institut mezioborových studií. 223 s. ISBN 978-80-87182-32-1
- MATĚJČEK, Zdeněk, *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: 2007. Portál. 143 s. ISBN 978-80-7367-325-3
- MATĚJČEK, Zdeněk, *Po dobrém, nebo po zlé ?* Praha: 2007 Portál. 128 s. ISBN 978-80-7367-270-6
- MATĚJČEK, Zdeněk, *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: 2008. Portál. 108 s. ISBN 978-80-7367-504-2
- MATĚJČEK, Zdeněk, *Rodiče a děti*. Praha: 1986. Avicenum. 335 s. ISBN 08-011-86
- MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk, *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: 2002 Grada. 128 s. ISBN 80-247-0332-7

- MATĚJČEK, Zdeněk, POKORNÁ, Marie, Radosti a strasti. Jinočany: 1998. H+H. 179 s. ISBN 80-86022-21-8
- MATOUŠEK, O., Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: 2003. Sociologické nakladatelství. 161 s. ISBN 80-86429-19-9
- MATOUŠEK, Oldřich, KODYMOVÁ, Pavla, KOLÁČKOVÁ, Jana, Sociální práce v praxi. Praha: 2005. Portál. 351 s. ISBN 80-7367-002-X
- NOVÁK, Tomáš, DVOŘÁČKOVÁ, Blanka, Vztah matky a syna. Praha: 2008. Grada. 125 s. ISBN 978-80-247-2077-7
- NOVÁK, Tomáš, Sourozenecké vztahy. Praha: 2007. Grada. 128 s. ISBN 978-80-247-2057-3
- PREKOPOVÁ, Jiřina, I rodiče by měli dělat chyby. Praha: 2010. Portál. 112 s. ISBN 978-80-7367-766-4
- PREKOPOVÁ, Jiřina, SCHWEIZEROVÁ, Christel, Děti jsou hosté, kteří hledají cestu. Praha: 1993. Portál. 150 s. ISBN 80 – 85282-77-1
- PRŮCHA, Jan, Přehled pedagogiky. Praha: 2009. Portál. 272 s. ISBN 978-80-7367-567-7
- ROGGE, Jan-Uwe, Rodiče určují hranice. Praha: 2004. Portál. 131 s. ISBN 80-7178-990-9
- SATIROVÁ, Virginie, Kniha o rodině. Praha: 1994. Práh. 350 s. ISBN 80-901325-0-2
- SEDLÁČKOVÁ, Daniela, Rozvoj zdravého sebevědomí žáka. Praha: 2009. Grada. 123 s. ISBN 978-80-247-2685-4
- SOBOTKOVÁ, Irena, Psychologie rodiny. Praha: 2001. Portál. 224 s. ISBN 80-7178-559-8
- STRAŠÍKOVÁ, Blanka, V roli rodiče a prarodičů. Praha: 2004. Karolinum. 58 s. ISBN 80-246-0848-0
- SUCHÁNKOVÁ, Jitka, Rodina a její význam. s. 1. DOI: <http://vztahy-v-rodine.zdrave.cz/rodina-a-jeji-vyz>. [online]. [cit. 2014-02-17].
Dostupné z: <http://vztahy-v-rodine.zdrave.cz/rodina-a-jeji-vyznam/>
- ŠNÝDROVÁ, Ivana. Význam rodiny pro rozvoj osobnosti. [online]. [2014-02-19]
Dostupné z: <http://www.iustin.cz/art.asp?art=3>
- ŠPAŇHELOVÁ, Ilona, Dítě a rozvod rodičů. Praha: 2010. Grada. 179 s. ISBN 978-80-247-3181-0
- VÁGNEROVÁ, Marie, Psychologie osobnosti. Praha: 2010. Karolinum. 467 s. ISBN 978-80-246-1832-6

VÁGNEROVÁ, Marie, Vývojová psychologie I. Praha: 2008. Karolinum. 467 s. ISBN 978-80-246-0956-0

VÁGNEROVÁ, Marie, Základy psychologie. Praha: 2004. Karolinum. 356 s. ISBN 80-246-0841-3

VÁGNEROVÁ, M., Základy psychologie. Praha: 2007. Karolinum. 356 s. 2.dotisk 1.vydání. ISBN 978-80-246-0841-9

VALENTA, Josef, Osobnostní a sociální výchova. Kladno: 2006. AISIS o.s. 226 s. ISBN 80-239-4908-X

VZDĚLÁNÍ V ČR. [online]. [2014-02-19]

Dostupné z: <http://www.nuv.cz/vzdelavani-v-cr>

ÚMLUVA O PRAVECH DÍTĚTE, New York, 30.9.1990

ZÁKON č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) ve znění pozdějších předpisů.

ZPRAVA O VÝSLEDČÍCH VÝZKUMU POSTOJU RODIČU ŽÁKU 5.TŘÍD K OTÁZKÁM Zpráva o výsledcích výzkumu postojů rodičů žáků 5. ročníku k otázkám spravedlivého přístupu ke vzdělávání a překonávání školního neúspěchu: Překonávání školního neúspěchu v České republice. Česká školní inspekce, 2013.[online][2014-03-04]

Dostupné z: <http://www.csicr.cz/Prave-menu/Mezinarodni-setreni/Prekonavani-skolniho-neuspechu-v-CR/Zprava-o-vysledcich-vyzkumu-postoju-rodicu-zaku-5>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

event. eventuálně

č. číslo

tj. to je

tzn. to znamená

např. například

ČR Česká republika

mikro mikroprostředí

makro makroprostředí

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1 Vztah člověka a prostředí ve všech jeho rovinách /od mikro až po makro/

Obrázek č. 2 Schematické vyjádření výchovného procesu.

Obrázek č. 3 Schematické znázornění vlivu prostředí na rozvoj osobnosti.

Obrázek č. 4 Schéma vzdělávacího systému v České republice ve školním roce 2008/2009.

SEZNAM GRAFU A TABULEK

Graf č. 1. Pohlaví respondentů

Graf č. 2. V jakém typu rodiny vyrůstáš?

Graf č. 3. Jaký máš vztah k rodičům?

Graf č. 4. Jaký myslíš, že mají rodiče vztah k tobě?

Graf č. 5. Za kým jdeš, když máš problém?

Graf č. 6. Ovlivňují rodiče Tvůj názor na svět?

Graf č. 7. Víš, jaké mají tvoji rodiče vzdělání?

Graf č. 8. Zajímají se tví rodiče o záležitosti týkající se školy?

Graf č. 9. Mluvíš se svými rodiči o tom, jaké povolání by tě bavilo?

Graf č. 10. Víš, jaké povolání mají tví rodiče?

Graf č. 11. Bavíte se doma o tom, na jakou školu bys chtěl po ukončení základní školy jít?

Graf č. 12. Myslíš si, že školu, na kterou půjdeš si vybereš sám nebo ji určí rodiče?

Graf č. 13. Myslíš si, že vzdělání je v životě důležité?

Graf č. 14. Povídají si tví rodiče s tebou o škole a o tom co tě baví a čím bys chtěl být?

Graf č. 15. Až budeš zakládat vlastní rodinu, chceš, aby se podobala, té v které vyrůstáš?

Tabulka č. 1. Pohlaví respondentů

Tabulka č. 2. V jakém typu rodiny vyrůstáš?

Tabulka č. 3. Jaký máš vztah k rodičům?

Tabulka č. 4. Jaký myslíš, že mají rodiče vztah k tobě?

Tabulka č. 5. Za kým jdeš, když máš problém?

Tabulka č. 6. Ovlivňují rodiče Tvůj názor na svět?

Tabulka č. 7. Víš, jaké mají tvoji rodiče vzdělání?

Tabulka č. 8. Zajímají se tví rodiče o záležitosti týkající se školy?

Tabulka č. 9. Mluvíš se svými rodiči o tom, jaké povolání by tě bavilo?

Tabulka č. 10. Víš, jaké povolání mají tví rodiče?

Tabulka č. 11. Bavíte se doma o tom, na jakou školu bys chtěl po ukončení základní školy jít?

Tabulka č. 12. Myslíš si, že školu, na kterou půjdeš si vybereš sám nebo ji určí rodiče?

Tabulka č. 13. Myslíš si, že vzdělání je v životě důležité?

Tabulka č. 14. Povídají si tví rodiče s tebou o škole a o tom co tě baví a čím bys chtěl být?

Tabulka č. 15. Až budeš zakládat vlastní rodinu, chceš, aby se podobala, té v které vyrůstáš?

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I. – Dotazník pro žáky 7. tříd

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO ŽÁKY 7. TŘÍD

Dotazník určený žákům 7.tříd

Dotazník k diplomové práci s názvem: „ **Vzdělání jako determinanta výchovného procesu v rodině.** „

Dotazník je anonymní a odpovědi slouží pouze k výše uvedenému účelu.

Prosím o úplné a pravdivé zodpovězení všech otázek. Po vyhodnocení bude skartován.

Při vyplňování zakroužkujte vždy jednu odpověď, popřípadě doplňte písemně.

Děkuji za Váš čas a ochotu při spolupráci na výzkumu.

Bc. Jana Nečasová

1. Pohlaví : a) Dívka b) Chlapec

2. Věk :

3. V jakém typu rodiny vyrůstáš:

- a) Vyrůstám s oběma rodiči v úplné rodině
- b) Žiji jen s jedním rodičem v neúplné rodině
- c) Vyrůstám s rodičem a jeho novým partnerem
- d) Jsem vychováván v náhradní rodinné péči (dětský domov, pěstounská péče)

4. Jaký máš vztah k rodičům:

- a) Vycházím s nimi a vážím si jich
- b) Nerozumím si s rodiči, nemáme si co říct
- c) Respektuji je, ale jejich názory se neřídím

5. Jaký myslíš, že mají rodiče k tobě vztah?

- a) Musím poslouchat bez odmlouvání
- b) Mám maximální volnost v jednání a rozhodování
- c) Rodiče mě respektují, mohu se svobodně rozhodnout
- d) Rodiče o mě nemají zájem

6. Za kým jdeš, když máš problém?

- a) Za maminkou
- b) Za tatínkem
- c) Za někým jiným, napiš kým
- d) Nemám ho s kým řešit

7. Ovlivňují rodiče Tvůj názor a pohled na svět?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Nevím

8. Stručně popiš jaký jsou tvé životní plány ?

.....

.....

.....

9. Víš, jaké vzdělání mají tvoji rodiče?

- a) Ano
- b) Ne

Pokud víš, jaké vzdělání mají tví rodiče zakroužkuj odpověď:

Matka: a) Základní

- b) Střední (střední odborné učiliště, střední škola s maturitou)
- c) Vysokoškolské (titul: Dis., Bc., Mgr., Ing., a jiné)

Otec: a) Základní

- b) Střední (střední odborné učiliště, střední škola s maturitou)
- c) Vysokoškolské (titul: Dis., Bc., Mgr., Ing., a jiné).

10. Zajímají se tví rodiče o záležitosti týkající se školy?

- a) Ano (chodí na třídní schůzky, komunikují s vyučujícími)
- b) Ne

11. Mluvíš se svými rodiči o tom, jaké povolání by tě bavilo?

- a) Ano
- b) Ne

12. Víš, jaké povolání mají tví rodiče

a) Ano uveď co mají za zaměstnání tví rodiče:

matka: otec:.....

b) Ne

13. Bavíte se doma o tom, na jakou školu bys chtěl po ukončení základní školy jít?

a) Ano b) Ne

14. Myslíš si, že školu na kterou půjdeš si vybereš sám nebo ti ji určí rodiče.

a) Vyberu si ji sám b) Určí rodiče c) Nevím

15. Myslíš si, že vzdělání je v životě důležité?

a) Ano b) Ne c) Nevím, zatím jsem o tom nepřemýšlel.

16. Povídají si tví rodiče s tebou o tom co tě baví a zajímá?

a) Ano b) Ne

17. Až budeš zakládat vlastní rodinu, chceš, aby se podobala té, v které vyrůstáš?

a) Ano b) Ne c)Nevím